

RAPPORTSERIE CENTRUM FÖR POLISFORSKNING OCH UTVECKLING

RAPPORT NR 4 | 2022

Livet utanför tjänsten

Svenska poliskonstaplar mellan 1908 och 1916

PATRIK THUNHOLM

Linnéuniversitetet

Livet utanför tjänsten

Svenska poliskonstaplar mellan 1908 och 1916

PATRIK THUNHOLM

Livet utanför tjänsten

SVENSKA POLISKONSTAPLAR MELLAN 1908 OCH 1916

RAPPORT NR 4, CENTRUM FÖR POLISFORSKNING OCH UTVECKLING,
LINNÉUNIVERSITETET, VÄXJÖ, 2022

Skriftserieredaktörer: Mattias Örnerheim och Cecilia Jonsson
ISBN: 978-91-89709-50-8 (tryckt), 978-91-89709-51-5 (pdf)
Tryck: Copycenter, Linnéuniversitetet, Växjö

Förord

”Nutidens polismän förstår nog inte, hur mycket arbete vi gamla polismän nedlagt för att skapa drägliga förhållanden inom yrket och ännu mindre tycks de förstå, hur vi kunde uthärda i den, enligt nuvarande synpunkt, veritabla slavtjänst vi utförde för ernående av vår minst sagt nödtorftiga bärgning”. (Nordiska museet, 1953, s. 118).

Så säger en poliskonstapel i början av 1950-talet om de förändringar som skedde under hans yrkeskarriär. Fram tills idag, sextio år senare, har polisycket förstås genomgått ytterligare förändringar och dagens pensionerade poliser skulle kunna uttrycka sig på liknande vis (om än kanske inte i termer av att ha haft ”slavtjänst”). Men att föregångare har arbetat för förändringar och förbättringar av yrkesvillkoren står i alla fall klart.

Att ta en titt bakåt i historien är ofta en bra idé för att förstå vad som kan ligga till grund för hur och varför samtidens polisyrke ser ut som det gör. Svensk polishistoria är dock fortfarande ett relativt utforskat område. Vi vet därför inte mycket om exempelvis polisers vardagsliv under 1900-talets första årtionden eller hur deras fritid och arbete hängde ihop och hur spår av detta kan skönjas i samtidens organisering av polisarbete. Den här rapporten om polisers liv utanför tjänsten mellan åren 1908 och 1916, framtagen av Patrik Thunholm, polis och fil.mag., är därför ett välkommet bidrag till det polishistoriska kunskapsfältet.

Ett varmt tack för faktagranskning går till Roddy Nilsson, professor emeritus Institutionen för historiska studier vid Göteborgs universitet och Erik Wångmar, docent i historia och lektor på institutionen för statsvetenskap vid Linnéuniversitetet.

Växjö den 26 september 2022

Cecilia Jonsson, fil dr och lektor på institutionen för kriminologi och polisiärt arbete samt redaktör för Rapportserie Centrum för polisforskning och utveckling, Linnéuniversitetet i Växjö.

Innehåll

Förord	Fel! Bokmärket är inte definierat.
1. Inledning	5
1.1 Poliskonstaplarna	6
1.1.1 Ställning	6
1.1.2 Ekonomi	7
1.1.3 Fridagar och semester	9
1.1.4 Familjebildning och försörjning	11
1.2 Tidskriften Pass	12
1.2.1 Chefredaktör Per Valfrid Törnqvist	13
1.3 Perspektiv på fri tid	15
2. Maktlös fri tid	18
2.1 Uppförande och rapporteringsskyldighet	18
2.2 Logementslivet	20
2.3 Gymnastik och sabelfäktning	23
2.4 Simning och livräddning	25
3. Personliga plikter	28
3.1 Den första egna bostaden	28
3.2 Familj	30
3.3 Bostad med eget sovrum	31
3.4 Extra arbete	33
4. Fritt valda aktiviteter	35
4.1 Nöjen	35
4.2 Musik	37
4.3 Idrott	39
4.4 Moderna språk	41
4.5 Världsspråk	43
4.6 Filantropi	45
4.7 Vilohemsförening	45
4.8 Resor och utflykter	46
4.9 Fester och jubileer	49
4.10 Nykterhetsförbundet	52
4.11 Litteratur och konst	54
4.12 Studier och diskussion	57
4.13 Politiska förtroendeuppdrag	58
5. Avslutning	60
6. Kortfattad bibliografi	64

Källförteckning.....	65
Bilaga 1. Forskningsansats, material och tillvägagångssätt	69
Forskningsansats.....	69
Material	69
Tillvägagångssätt.....	69
Metoddiskussion.....	70
Bilaga 2. Figurförteckning	71

1. Inledning

Det vi idag kallar fritid är en relativt modern företeelse vars uppkomst går att spåra till ett antal arbetsrättsliga reformer under 1900-talets första årtionden.¹ Vi talar då om ett skede i den svenska historien då arbetarklassens fria tid i huvudsak var avsedd för vila och återhämtning för att orka med nästa arbetsdag.² Poliskonstaplarnas ansträngande arbete gjorde att de få lediga timmarna mellan passen blev särskilt dyrbara.³ För att förstå dagens polisvillkor i och utanför tjänsten behövs historiska perspektiv. Vår nutida polis är nämligen en produkt av en historisk utveckling med djupa rötter.

Det finns få vetenskapliga framställningar om den svenska polisens arbete historiskt⁴ något som även gäller skildringar av livet utanför tjänstgöringen.⁵ Polisens historia har i första hand skildrats genom personligt färgade böcker av enskilda polismän,⁶ jubileumsskrifter för poliskårer i olika städer⁷ samt i skrifter från fackförbundet.⁸ Denna litteratur, liksom tidigare polishistorisk forskning, skildrar framförallt polisarbetet till skillnad från den här rapporten som alltså fokuserar på polisers fritid i början av 1900-talet såsom den skildrats genom tidskriften *Pass*. Därmed är den här rapporten ett bidrag till en kunskapslucka inom svensk polishistoria, då den berör det som skedde utanför polisernas arbetsuppgifter. Syftet med rapporten är att med hjälp av kunskaper om polismännens fritid förstå yrkeskårens livsvillkor inom ramen för yrkesvalet. I rapporten återges beskrivningar av polisers vardag utanför tjänsten, skildrat i polistidningen *Pass* mellan åren 1908 och 1916, kompletterat med andra källor. Kunskapen om polisernas fritid ger inte bara insikter i vad de ägnade sig åt när de var lediga, det ger också inblick i arbetsvillkor och en del om fostran av kåren.

¹ Eskilsson, L. 2000.

² Statistiska centralbyrån, 2004, s. 21.

³ Bergman, 1990, s. 98 ff.

⁴ Se: Furuhan 2004, s. 23 f; Bergman 1990, s. 2 och Nyzell 2014, s. 150.

⁵ Bergman, 1990, s. 98 ff.

⁶ Se bl.a. Nordiska museet 1953; Törnqvist 1960; Blomberg 1968 och Silverbark 2001.

⁷ Se bl.a. Hansen 1949; Karlsson 1950; Brunius 1958; Nord 1974; Järbe 1975; Afvander & Selling 1984; Jonsson, Polstam & Skogblom 1992; Johansson 1994; Hägglund, 1995; Solverius & Wrammert 2000 och Carlsson & Larsson 2007.

⁸ Se t.ex. Bodman 1953.

Förutom nästföljande bakgrundsbeskrivning som i huvudsak bygger på litteratur om polisens historia i början av förra sekelskiftet, utgår denna rapport från en genomgång och analys av 70 nummer av polistidningen *Pass* mellan åren 1908–1916.⁹ Tidskriften *Pass* gavs ut i privat regi, av en polis men stod oberoende från Polismyndigheterna (se kapitel 1.3). Tidskriften ger ett alternativt uttryck för dåtida samtalsämnen, i relation till retrospektiva självbiografier eller refererande minnesskrifter. Samtidigt är det viktigt att vara medveten om att också tidskriften ger uttryck för det som redaktionen¹⁰ valde att skriva om och är således chefredaktören och redaktionens urval och sätt att skildra händelser. Vad som här skildras är således en historia om vardagen utanför tjänsten sedd genom de undersökta tidskrifterna.

1.1 Poliskonstaplarna

1.1.1 Ställning

Under det tidiga 1900-talet var poliser makthavarnas repressiva verktyg med uppgift att sörja för den allmänna ordningen. Även om poliskonstaplarna var avlönade i nivå med arbetarklassen innebar deras uppdrag att de avvek från sin sociala grupp¹¹, vilket har beskrivits som att konstaplarna ofta hamnade i ett slags socialt utanförskap.¹² Tjänstgöringen återges som hård och krävande¹³, vilket på de flesta orter innebar ett första fyratimmarspass på dagen och ett andra nästföljande natt.¹⁴ Samtidigt var konstaplarna alltid i tjänst, även då de var tjänstefria.¹⁵ Många bodde i logement på polisstationerna, medan andra bosatte sig inom det egna distriktet, men då med krav på att meddela polisstationen om hemmet lämnades.¹⁶ Även om

⁹ Under dessa år gavs 86 nummer av tidskriften ut, vilket gör att det undersökta materialet utgör 81% av totalen.

¹⁰ 1910 bestod redaktionen av en doktor i kriminalpsykologi, en jurist, en lektor i grafologi, en överkonstapel specialiserad inom signalementslära, en detektivkonstapel specialiserad inom identifieringsmetoder samt en poliskonstapel kunnig i världsspråk. Vidare fanns korrespondenter i utlandet.

¹¹ Silverbark, 2008, s. 50.

¹² Brunius, 1958, s. 43.

¹³ Furuhausen, 2009, s. 29; Silverbark, 2001, s. 15.

¹⁴ Silverbark, 2004, s. 53.

¹⁵ Blomberg, 1968, s. 24.

¹⁶ Furuhausen, 2004, s. 105.

dessa bestämmelser gällde Stockholm, var dåtidens ordning sådan att huvudstadens regler ofta fungerade som mönster för det övriga landets poliskårer.¹⁷

I början av 1900-talet hade polisyrket lågt anseende,¹⁸ och även om poliskonstaplarnas vanligtvis själv kom från arbetarklassen var han sämre lottad än industrins arbetare. De båda yrkesgrupperna hade visserligen lika lång arbetsdag, men industrins tider var mer reglerade och således var fritiden i högre utsträckning fredad.¹⁹ Poliskonstaplarnas låga lön gjorde att få av dem hade råd att bo utanför arbetarkvarteren och därmed det klientel de vanligen hade att göra med i tjänsten.²⁰ Allmänna okvädningsord som byling, snut och gris var vanliga, samtidigt som det också förekom att konstaplar tilldelades specifika öknamn av de boende i distriktet.²¹ Konstaplarnas umgänge stannade ofta vid den närmaste familjen och släkten. Samtidigt kunde även dessa få uppleva sin del av att utstå hån, då det ibland förekom att omgivningen drog sig för att ha med familjen att göra och barnen blev mobbade i skolan.²² Det sociala utanförskapet förstärktes av att konstaplarnas var ett redskap för makten och därtill hade en låg lön.²³

1.1.2 Ekonomi

Vid en jämförelse mellan Malmökonstaplar och andra yrkesgrupper runt sekelskiftet framgick att de förra var direkt missgynnade när det gällde lön och arbetstid.²⁴ Löneutvecklingen för landets poliskonstaplar blev också närmast negativ under seklets första decennier. Särskilt i slutet av första världskriget, då lönen urholkades av den snabba inflationen²⁵ med stigande levnadskostnaderna.²⁶ Enligt fackförbundet tvingades många polisfamiljer välja mellan svält och att dra sig fram på lån,²⁷ en ekonomisk tillvaro som

¹⁷ Socialdepartementet, SOU 1922, s. 104 ff.; Hagman, 1916, s. 3.

¹⁸ Törnqvist, 1960, s. 59.

¹⁹ Silverbark, 2008, s. 50.

²⁰ Silverbark, 2008, s. 51.

²¹ Törnqvist, 1960, s. 67. Se vidare bl.a. Thesleff, 1912.

²² Silverbark, 2008, s. 51.

²³ Brunius, 1958, s. 43.

²⁴ Nord, 1974, s. 29.

²⁵ Polisförbundet (u.å.).

²⁶ Hansen, 1949, s. 139.

²⁷ Polisförbundet (u.å.).

rapporteras som svår också av andra.²⁸ Under åren kring första världskriget (1914–1918) införde många städer så kallade dyrtidstillägg och kristidshjälp för ”sina” konstaplar.²⁹ I nummer 11 år 1915 ägnar Pass ett par sidor åt att beskriva kristiden och dyrtidstillägget:

RED. OCH EXP. CHALMERSGAT. 24 GÖTEBORG RIKSTELEF. 3046	N° 11 PASS 1915 TIDSKRIFT FÖR POLISMÄN Redaktör och ansv. utgivare P. W. TÖRNQVIST	PRENUMERA- TIONSPRIS: KR. 2.— PR ÅR LÖSNUMMER 25 ÖRE
---	---	--

Dyrtidstillägg.

Det ekonomiska nödläge, vari polismännen här i landet, i synnerhet städernas, i likhet med en del andra lägre löntagare befinna sig uti på grund av dyrtiden, har haft till följd, att polismännen på ett flertal platser sett sig nödsakade göra framställning hos vederbörande om ett tillfälligt lönetillägg så länge krisen pågår. Början gjordes av polismännen i Göteborg, som genom poliskammaren hos stadsfullmäktige hemställde om ett lönetillägg av 300 kronor per man och år. Denna framställning resulterade som bekant i, att ett dyrtidstillägg av 5 kr. i månaden beviljades polisman med lön ej överstigande 2000 kr., varjämte skulle tillkomma 2 kr. för varje barn. Dock finge tillägget ej överskrida 180 kr. På papperet gjorde beslutet sig så bra, att det torde ha ingett många den uppfattningen, att polismännen med detsamma blivit väl tillgodosedda, och formen för denna dyrtidshjälp tilltalade även en del andra kommunala myndigheter till den grad, att densamma sedermera fått tjäna som mönster vid beviljandet av gjorda framställningar om dyrtidstillägg på ett flertal platser här i landet. Att stadsfullmäktige i Göteborg ansett sig kunna giva den begärda hjälpen en sådan form som skett, torde väl bero på, att de ej på förhand tillräckligt satt sig in i den verkligt brydsamma belägenhet, vari dyrtiden fört polismännen med flera andra av de lägre löntagare, som ej ha tillfälle till extra inkomst, eller möjligen därpå, att

de ej haft klart för sig verkningarna av beslutet. Ty i verkligheten bli, till följd av den form hjälpen givits, den största delen av de behövande vid kåren alldeles utan hjälp och för dem, som varit lyckliga nog att bliva delaktiga av densamma, är den till följd av sin litenhet på långt när ej ägnad att hålla nöden borta. Man har också icke utan en viss rätt kallat den beviljade hjälpen en barnpremiering.

Det är gott och väl, att man söker hjälpa mest där som barnfloeken är stor och behovet på denna grund kan synas störst. Men denna form av hjälp är mera en barmhärtighet än en rättvisa, vilket egentligen strax dödsdömer den som otidsenlig.

Det torde ligga i samhällets intresse att dess funktionärer icke lida under ekonomiskt tryck så att deras verksamhetsförmåga därav försvagas. Det är därför samhällets plikt att avlöna så, att nöden icke endast kan hållas borta vid ett förnuftigt levnadssätt, utan även så, att tjänsteutövaren utan bekymmer för sin utkomst oförminskat kan utföra det arbete samhället kräver av honom.

Frånsett de högre lönade ämbetena äro de flesta tjänstemän och funktionärer i ofientlig ställning här i landet så knappt avlönade, att allt går åt till det dagliga behovet. Har en familj många barn, så inrättar den sitt behov och sina medel på ett sådant sätt, att den ekonomiska jämnvikten bevaras. Har familjen inga barn eller blott

Figur 1: Artikel om dyrtidstillägg (Pass 1915).

²⁸ Afvander & Selling, 1984, s. 60.

²⁹ Afvander & Selling, 1984, s. 60; Pass 1915:3, s. 42; Pass 1915:6, s. 82 m.m.

Poliserna själva engagerade sig också på olika sätt för att förbättra livsvillkoren. Som exempel kan nämnas att bland Stockholms polismän bildades en samköpsförening 1915, vilken samlade 350 medlemmar. Föreningens syfte var att ordna gemensamma inköp av livsmedel och sedan distribuera dessa bland medlemmarna. Distributionen skedde i detektivpolisens lokaler under överinseende av en föreståndare.³⁰ I slutet av första världskriget och åren därefter kunde en konstapels matsedel växla mellan pölsa, torsk, kobbekött, morötter, rovor, kålrötter, foder- och vitbetor samt ekollonkaffe. Någon gång förekom strömming, men ytterst sällan potatis.³¹

1.1.3 Fridagar och semester

Vid sidan av vila mellan passen förekom fridagar. Omfattningen på dessa varierade mellan orter och över tid.³² År 1902 hade Stockholmskonstaplar fridag var 18:e dag³³, något som 1918 övergick till var 8:e dag.³⁴ Denna dag var dock tvungen att tjänas in vilket gjorde att en konstapel behövde ta extrapass med längre tjänstgöring som följd.³⁵ På fridagarna fick poliskonstapeln inte lämna staden utan tillstånd och en förutsättning för ett sådant var att han lämnade adressen på sin vistelseort.³⁶ En konstapel skriver att: ”Man planerade långt i förväg, vad man skulle göra samt glädde sig över att då få sova en hel natt”.³⁷ Samma person menar att för de äldre poliskonstaplarna behövde dock fridagen inte alltid vara något att glädja sig åt. Detta eftersom den oregelbundna tjänstgöringen: ”bringade kroppens olika organ i sådan oordning, att det helt enkelt var omöjligt för dem att få ro

³⁰ Pass 1915:9, s. 116.

³¹ Nordiska museet, 1953, s. 106.

³² Under åren 1912–1916 gällde fridagar för ordinarie konstaplar enligt följande: 1) Mariestad: var 6:e dygn, 2) Lund: var 9:e, 3) Oskarshamn: var 9:e, 4) Arboga: var 10:e, 5) Borås: var 12:e, 6) Varberg: var 12:e, 7) Karlshamn: var 12:e, 8) Västervik: var 13:e, 9) Skara: var 14:e, 10) Uddevalla: var 18:e, 11) Falköping: var 3:e söndag. Källor: 1) Pass 1912:10, s. 181; 2) Pass 1913:4, s. 71; 3) Pass 1914:6, s. 111; 4) Pass 1915:8, s. 99; 5) Pass 1912:6, s. 106; 6) Pass 1911:6, s. 141; 7) Pass 1914:1, s. 8; 8) Pass 1916:3, s. 25; 9) 1912:4, s. 70; 10) 1911:10, s. 224; 10) Pass 1912:9, s. 165.

³³ Silverbark, 2001, s. 15; Silverbark, 2004, s. 53.

³⁴ Blomberg, 1968, s. 23; Silverbark, 2001, s. 126.

³⁵ Silverbark, 2001, s. 15; Silverbark, 2004, s. 53.

³⁶ Blomberg, 1968, s. 25.

³⁷ Nordiska museet, 1953, s. 23.

eller sömn en hel natt”.³⁸ Konstaplarna hade således inte som arbetare i allmänhet, en ledig dag i veckan.³⁹ Genom 1925 års polislagstiftning bestämdes att varje poliskonstapel i medeltal och en gång i veckan skulle ha 24 timmars sammanhängande ledighet.⁴⁰

I likhet med fridagar kunde även antalet semesterdagar variera mellan olika orter.⁴¹ I Stockholm (1917) hade till exempel yngre konstaplar sju årliga semesterdagar samtidigt som de äldre hade fjorton. En konstapel i Stockholm berättar att överkonstaplarna som gjorde upp semesterindelingen konsekvent försökte ordna så att fridagen inföll bland de få semesterdagarna. Att framföra klagomål om detta till befälet kunde leda till följande svar: ”Jaså, han har semester och fridag på samma gång? Jaha, ja då kan han ju verkligen känna sig fri den dagen, ha, ha, ha.”⁴² Semestern kunde vidare dras in om tjänsten krävde det.⁴³

Efter en serie uppmärksammade händelser som storstrejken 1909, bondetåg och borggårdskris 1914, rösträttskrav, hungerkravallerna 1917–1918 samt ett politiskt oroligt och krigshärjat Europa⁴⁴ skedde en serie arbetsrättsliga reformer. Däribland 1920 års lag om 48 timmars arbetsvecka.⁴⁵ Inför denna lags ikraftträdande förekom viss oro bland makthavare gällande arbetarnas ”nyvunna” fritid, vilket bland annat ledde till statliga satsningar på folkbildning, studiecirklar och folkhögskolor.⁴⁶ Även bland poliskonstaplar spreds ett tilltagande intresse för ideell verksamhet, däribland facklig sådan.⁴⁷ Det skulle dock dröja till 1925 innan städernas konstaplar fick två veckors lagstadgad semester.⁴⁸

³⁸ Nordiska museet, 1953, s. 23.

³⁹ Nordiska museet, 1953, s. 23.

⁴⁰ Hansen, 1949, s. 141.

⁴¹ I materialet (1912–1916) förekommer uppgifter om 7–15 semesterdagar per år. Källor: Pass 1911:6, s. 141; Pass 1911:8, s. 185; Pass 1911:9, s. 198; Pass, 1912:4, s. 70; Pass 1912:5, s. 90; Pass 1912:6, s. 106; Pass 1912:7, s. 126; Pass 1913:4, s. 71; Pass 1914:5, s. 92; Pass 1914:6, s. 111; Pass 1915:9, s. 113; Pass 1915:11, s. 132.

⁴² Nordiska museet, 1953, s. 23–24.

⁴³ Nordiska museet, 1953, s. 30.

⁴⁴ Dahlberg, H. 1999, *Hundra år i Sverige. Krönika över ett dramatiskt sekel*.

⁴⁵ Tegle, S. 1983; Isidorsson, T. 2001.

⁴⁶ Karlsson, L. 2005. *Klassstillhörighetens subjektiva dimension: Klassidentitet, sociala attityder och fritidsvanor*, s. 126 ff.

⁴⁷ Jönköpingspolisens pensionärsförening, 2006, s. 143.

⁴⁸ Furuhausen, 2009, s. 33.

1.1.4 Familjebildning och försörjning

För poliskonstaplar återges äktenskapet som både en belastning och en tillgång för arbetet. Utifrån tanken att det var kvinnan som skötte hemmet fick konstaplarna en bekvämare och mer vilsam fritid i händelse av giftermål. Samtidigt krävde äktenskapet och familjen tid och utrymme, vilket ledde till mer arbete och mindre fritid. Detta har återgetts på följande sätt:

1. Därför behövde han någon som skötte om hans hushåll;
2. Därför gifte hans sig så fort som möjligt;
3. Därför behövde han en större bostad för att kunna vila ostörd;
4. Hustruns möjligheter till förvärvsarbete var starkt begränsade, om hon skulle passa upp sin man;
5. Därför räckte polismannens lön inte till;
6. Därför var han tvungen att ta extra arbete på sin fritid, eller vid olika tillfällen byta arbetspass med arbetskamrater;

Ovanstående steg gjorde således att konstapelns fria tid blev allt mer begränsad och uppsplittrad ju längre tiden gick.⁴⁹

På några ställen i Pass förekommer reklam riktad till fruar, som i bilderna om extra förvärvsarbete och inköp nedan.

Figur 2: Annonstext om snabbstickningsmaskin. (Pass 1913).

Figur 3: Annonstext om inköp. (Pass 1913).

⁴⁹ Bergman, 1990, s. 103.

1.2 Tidskriften Pass

Pass var en ”fristående tidskrift i såväl polistekniska som organisationsfrågor”⁵⁰ som gavs ut mellan åren 1908 och 1916. Chefredaktör var Per Valfrid Törnqvist. Enligt tidningen själv blev den snabbt en succé och i 1908 års julnummer beskriver en av skribenterna tidningens framgång:

*Ett år har i dessa dagar förflutit sedan Polistidningen Pass utsände sitt första provnummer, och av det lilla frö, som då utsåddes, har redan hunnit bliva ett stort träd, vars rötter trängt genom hela landet och vars grenar, att döma efter den ständiga ökade anslutningen av läsare, utbrett sig till polis-männen i snart sagt varje vrå av landet.*⁵¹

År 1909 utökades redaktionen med en doktor i kriminalpsykologi, en doktor i straffrättsreformer, en lektor i grafologi, en överkonstapel specialiserad inom signalementslära, en detektivkonstapel specialiserad inom identifieringsmetoder och en poliskonstapel kunnig i det då förmodade kommande världsspråket Esperanto. Tidningen hade även korrespondenter i London, Berlin, Danmark och Finland, vilka lämnade skildringar och nyheter från respektive lands polisväsende.⁵²

Även om tidskriften var Göteborgsbaserad täckte den hela landet. År 1909 hade tidningen en upplaga på 4 000 exemplar⁵³, vilket kan sättas i relation till att det nio år senare fanns 3 697 polisanställda i hela landet.⁵⁴ Tidningen bör således haft en läsekrets även utanför det egna skräet.

⁵⁰ Pass 1914, s. 151.

⁵¹ julnummer 1909, s. 2–3.

⁵² Pass vilket kan sättas i relation till att det nio år senare fanns 3 697 polisanställda i hela landet.

⁵³ Pass 1909 första kvartalsnumret, s. 15; Pass julnummer 1909, s. 2–3; polismatrikel.

⁵⁴ En sammanräkning av namnen i boken Sveriges polismän år 1918. Boken är en förteckning över polisanställda i städer, köpingar, municipalsamhällen samt i länen. I denna bok finns alltifrån den ensamme polismannen Ernst Lindqvist i det lilla gruvsamhället Klacken- berg med några hundra invånare till Stockholms stad med sina 834 polisanställda. Av SOU 1922:49 framgår vidare att det år 1920 fanns 2789 fjärdingsmän på landsbygden, varav majoriteten av dessa (2464) arbetade deltid.

I början utkom tidningen med 3–6 nummer per år, men från 1911 utökades utgivningen till tolv nummer per år. Pass existerade jämte den fackliga tidsskriften Svensk Polistidning (1903-) och i Pass julnummer 1910 går det att skönja friktion de båda tidningarna emellan:

I samband med vår anmälan vilja vi ägna några ord åt ett förhållande, som ej kan vara till nytta för vår kår. Vi syfta på den avvisande för att ej säga fientliga inställning S. P--förbundets föreningsorgan "Svensk Polistidning" intagit gentemot Pass. Det torde för var och en således även för Svensk polistidnings redaktion numera vara klart, att vår tidskrift ingalunda utges i konkurrenssyfte med föreningsorganet [Sic!]. De program de båda polistidningarna följer äro så skilda att båda torde böra tillerkännas existensberättigande bredvid varandra och lojalt komplettera varandra i höjandet av polismannens ställning. Medan föreningsorganet med, som vi af hjärtat önska gott resultat, vårdar sig om de olika polis-kårernas lönepolitiska angelägenheter och andra förenings- eller lokala spörsmål skola vi som hittills energiskt inrikta oss på det facktekniska området och vad därtill hör samt härigenom söka i vad vår förmåga står höja våra polismäns yrkesskicklighet.⁵⁵

Pass går från i genomsnitt 20 sidor text om polisrelaterade frågor (exklusive reklam) under åren 1911–1914 till att bli allt tunnare med i genomsnitt 10 sidor text från 1915, och till att utkomma med sitt sista nummer i slutet av 1916. Den konkurrerande Polistidningen ges dock fortfarande ut.

1.2.1 Chefredaktör Per Valfrid Törnqvist

Upphovsman och chefredaktör för Pass från tidningens start till nedläggning var Per Valfrid Törnqvist (1879–1973). Mot bakgrund av att han var tidningens ledare och som sådan bör antas ha varit högst delaktig i vad som skrevs i tidningen är det värt att veta något om vem han var. Av det skälet följer en presentation av honom och hans bakgrund.

⁵⁵ Pass julnummer 1910, s. 15.

Törnqvist föddes i Mariestad den 5 oktober 1879. Han var son till kontraktsprosten Ragnar Herman Thomeus och Maria Palm. Han tog examen vid underbefälsskolan A2 år 1900⁵⁶ och påbörjade sedan en anställning som extra konstapel vid Göteborgs polisverk den 1 maj samma år. Den 1 oktober samma år blev han befördrad till ordinarie konstapel.⁵⁷ I början av sin poliskarriär, mellan åren 1905 och 1907, läste han in realskoleexamen vid Östra Realskolan i Göteborg.⁵⁸ Han övergick till Centralpolisen den 1 augusti 1908, för att sedan bli biträdande överkonstapel den 1 november 1911.⁵⁹ Året dessförinnan hade Törnqvist tagit egna pengar och köpt en schäfer från Tyskland, vilken han tränade till polishund. Detta var innan någon Polismyndighet i Sverige ännu hade köpt in någon tjänstehund. Törnqvist använde sin hund i tjänsten samt vid flera uppvisningar och tävlingar för att göra reklam för ”polishundsaken”.⁶⁰ Törnqvist blev kriminalkonstapel den 1 mars 1919, och hade den befattningen fram till sin pensionering 1935.⁶¹ 1923 gifte han sig med sjuksköterskan Margit Karlsson.⁶²

Figur 4: Per Valfrid Törnqvist. (Geni, 2018).

Törnqvist var chefredaktör för *Pass* under de år som tidskriften existerade (1908–1916). År 1916 blev han medlem i publicistklubben och övergick till att ge ut tidningen *Polishunden* som gavs ut mellan 1916 och 1920. Därtill skrev han *Polishunden*, *lärobok i polishundsdressyr* samt översatte romaner och skrifter till svenska.

⁵⁶ Geni, 2018.

⁵⁷ Natur & kultur, 1933, s. 574.

⁵⁸ Geni, 2018.

⁵⁹ Natur & kultur, 1933, s. 574.

⁶⁰ Natur & kultur, 1933, s. LXIII

⁶¹ Natur & kultur, 1933, s. 574 f. Geni, 2018.

⁶² Natur & kultur, 1933, s. 574. Geni, 2018.

Törnqvist gjorde flera studieresor i tjänsten⁶³, däribland Tyskland 1910, England och Holland 1920 samt Belgien och Frankrike 1923.⁶⁴ Vid tidpunkten för matrikeln (1933) var han korresponderande ledamot i Internationella Polisfederationen.⁶⁵ Han hade vidare flera kommunala förtroendeeuppdrag⁶⁶ som vice ordförande i Älvsborgs municipalfullmäktige, ledamot av municipalnämnden, ledamot av folkskolestyrelsen i Västra Frölunda samt ledamot av kyrkofullmäktige och budgetberedningen.⁶⁷

Det är tydligt att Törnqvists person och bakgrund präglat innehållet i Pass på flera sätt. Som exempel kan nämnas att hundtjänst är ett återkommande tema som ges mycket plats. Detta kan sättas i relation till Törnqvists eget hundintresse och att han redan under tidskriftsåren skrev boken *Polishunden, lärobok i polishundsdressyr* innan han började ge ut tidningen *Polishunden*. Törnqvists resor visar på ett internationellt intresse, vilket även det speglas i tidningens många reportage från utlandet. Hans intresse för bildning syns bland annat i tidningens artiklar om världsspråk och litteratur.

1.3 Perspektiv på fri tid

Fri tid kan sägas vara den tid som blivit över sedan andra nödvändiga sysslor och förpliktelser fullgjorts. Det kan också handla om möjligheten att kunna styra över sin tid och ge den ett meningsfullt innehåll.⁶⁸ Gunter & Gunter (1980) har åskådliggjort förhållandet mellan socialt handlingsutrymme och tillfredsställelse med den fria tiden i en socialpsykologisk fyrfältsmodell⁶⁹, vilken presenteras på nästa sida.

Modellen utgörs av två axlar där den lodräta tar sikte på ett *psykologiskt* spektrum som i dess övre del innebär att den fria tiden skapar engagemang, skänker mening och tillfredsställelse. I den nedre delen upplevs den fria tiden istället som mindre meningsfull. Den vågräta axeln visar ett *sociologiskt* spektrum där den fria tidens villkor bestäms utifrån de sociala regler och normer vi lever inom. Till vänster återfinns aktiviteter med starkt

⁶³ Natur & kultur, 1933, s. 574.

⁶⁴ Geni, 2018.

⁶⁵ Natur & kultur, 1933, s. 575.

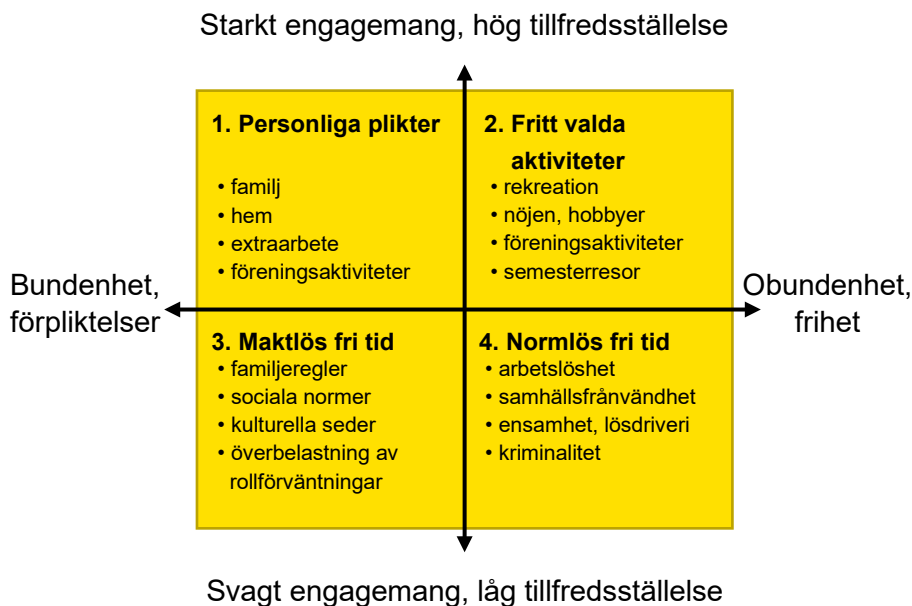
⁶⁶ Natur & kultur, 1933, s. 575.

⁶⁷ Geni, 2018.

⁶⁸ Statistiska centralbyrån, 2017, s. 17 ff.

⁶⁹ Gunter, B. G., & Nancy C. Gunter. (1980).

begränsade valmöjligheter och i motsatt ände finns istället den totala obundenheten med möjlighet att själv välja vad den fria tiden ska innehålla.

Figur 5: Modell över villkor och begränsningar för fritiden.

Fritt efter Kelly (1983): *Leisure Identities and Interactions*

Ruta 1: *Personliga plikter* handlar om aktiviteter som skapar engagemang och känns meningsfulla, men där utrymmet för det fria utövandet är begränsat. Här finns aktiviteter av mer pliktsskyldig karaktär såsom att ta hand om familjen, sörja för boende, dryga ut inkomsten med extraarbete samt pliktsskyldigt deltagande i föreningsaktiviteter.

Ruta 2: *Fritt valda aktiviteter* handlar om sådant där det står individen fritt att ägna sig åt aktiviteter som samtidigt skänker stor tillfredsställelse, även om vissa aktiviteter naturligtvis i sig själva omgärdas av regler. Sådana fritidsaktiviteter kan exempel vara idrott, konstnärligt skapande, hobbys, nöjesresor etc.

Ruta 3: *Maktlös fri tid* handlar om en slags fri tid kännetecknad av litet engagemang och låg grad av frihet. Här kan sedvänjor och normer i olika sociala sammanhang upplevas tvingande istället för lustfyllda och skapar då ett avståndstagande istället för engagemang. Även alltför högt ställda krav och förväntningar från både sig själv och andra kan skapa vantrivsel och därmed lågt engagemang.

Ruta 4: *Normlös fri tid* innehåller stort utrymme av frihet men kännetecknas samtidigt av svagt engagemang och missnöje med livssituationen. Denna ”frihet” kan i själva verket utgöras av påtvingad eller självvald utestängning från social samvaro eller andra sammanhang. Människor i arbetslöshet, ensamhet, hemlöshet eller som av medicinska eller andra skäl inte är delaktiga är exempel på personer som återfinns här.

I modellen återfinns föreningsaktiviteter i både ruta 1 som 2. Detta motiveerar modellens upphovsmän med att föreningsdeltagande kan innebära både frihet och förpliktelser. Något som författaren av denna rapport tänker bör kunna gälla även andra aktiviteter. Vidare bör även den vertikala axeln problematiseras eftersom det som skänker mening för en person inte behöver göra det för en annan. Klart står att modellen av Gunter & Gunter (1980) är inriktad mot olika typer av villkor och begränsningar för fritiden, och att detta inte bara lett till kritik från andra forskare utan också till utveckling av andra modeller.⁷⁰

I rapporten används Gunters modell för att strukturera empirin och som en teoretisk utgångspunkt, de redovisade tillkortakommandena till trots. Vidare ger rapporten en bild om konstaplarnas hela dygn i framställningen av vad i den fria tiden som var bundet (påtvingat i relation till polisyrket) respektive obundet (självpåtaget, sådant som inte direkt var relaterat till polisyrket).

⁷⁰ Kelly, R. 1983.

2. Maktlös fri tid

Genomgången av Pass och andra källor gör gällande att konstaplarna hade flertalet poliskulturella sedvänjor och normer som följde av yrket. Hit hör uppgifter som uppförande enligt stipulerade krav, rapporteringsskyldighet utanför ordinarie tjänstgöring samt logementsliv med kollegorna. Därtill kom även aktiviteter som arbetsgivaren beslutade om. Detta kategoriserar jag som konstaplarnas *maktlöst fria tid* eftersom konstaplarna inte själva kunde välja vad de skulle lägga denna del av sin fria tid på, vilket gör att det finns skäl att anta att denna tid upplevdes tvingande snarare än lustfylld. Den maktlöst fria tiden kännetecknades således troligen av en låg grad av frihet och engagemang. Nedan förtydligas vad delarna i den maktlösa fria tiden bestod av.

2.1 Uppförande och rapporteringsskyldighet

Befälens kontroll över konstaplarna stannade inte endast vid tjänstetid utan innefattade även privatlivet, som också det förväntades vara exemplariskt.⁷¹ Den så kallade olämplighetsparagrafen innebar att polischefer utan dom och rannsakan kunde avskeda poliser som ansågs ”olämpliga”. Detta kunde handla om att personen i fråga bedömdes olämplig för tjänsten eller att chefen mist förtroendet för honom.⁷² Paragrafen gav enligt poliserna utrymme för godtycke och missbruk från befälens sida.⁷³ Enligt fackförbundet innebar paragrafen att chefer ”kunde hålla polispersonalen nere i trälomartat beroende”.⁷⁴ Till detta ska vidare läggas mobbing och de trakasserier från äldre befäl och kollegor under såväl tjänstetid som fritid.⁷⁵ I ett av de allra första numren av tidskriften Pass skrivs det om nervsjukdomar inom polisen på följande sätt:

⁷¹ Furuhausen, 2004, s. 105.

⁷² Polismännens arbetsrättsliga ställning var mycket osäker fram till polislagens tillkomst 1925, då denna paragraf försvann.

⁷³ Furuhausen, 2004, s. 166.

⁷⁴ Malmöhusläns polisförening, 1955, s. 30.

⁷⁵ Silverbark, 2008, s. 42.

I en avhandling om närvsjukdomarna skriver en framstående läkare i Göteborg följande: Inom polisen äro närvsjukdomarne mycket vanliga. Disciplinen är sträng, ansvaret stort och härtill kommer att polismännen i regel ej äro unga, utan äldre, kroppsligt ansträngda män. Den moraliska spänning, som är oskiljbar från polistjänsten, anstränger hårdt närverna, på samma gång vandringen på passet i ur och skur, i frost och snö, äro tröttande och agacerande.⁷⁶

Ingenstans i tidskriften framgår vad denna avhandling hette, vem läkaren var eller vad som egentligen menas med "närvsjukdomar". Det är dock tydligt att läkaren är av uppfattningen att polisyrket är hårt både mentalt och fysiskt.

Under den fritid som dock existerade befann sig polismännen i en social utanförställning i relation till andra medborgare. Detta berodde bland annat på de formella och moraliska krav som uttrycktes i polisinstruktionen. Däribland skyldigheten att rapportera alla brott, även på fritiden. Polisledningen kunde därför förlita sig på en informell övervakning av distriktet utöver själva patrulleringen.⁷⁷ I Pass förekommer samtidigt berättelser om att polismän tagit sig hem halvspringande från tjänstgöringen för att inte bevittna något som krävde ett ingripande.⁷⁸ Rapporteringsskyldigheten kan ha lett till att lediga konstuplar blev skygga för allt liv utanför hemmet och att även befolkningen drog sig för att umgås med dem.

Att vittna var något som även det skedde på fritiden⁷⁹ liksom att delge personer stämning till domstol.⁸⁰ Genom ett prejudikat från 1912 medgavs så småningom rätt till mindre ersättning för att vittna på fritiden, vilket uppmärksammas i Pass.⁸¹

Ett viktigt prejudikat har nu lämnats av högsta domstolen rörande polisernas rätt till vittnesersättning. En poliskonstapel J. V. Åman hade i juni 1910 kallats att inställa sig som vittne i

⁷⁶ Pass 1908: påsknumret, s. 1.

⁷⁷ Bergman, 1990, s. 99 ff.

⁷⁸ Bergman, 1990, s. 99 ff.

⁷⁹ Pass 1912:7, s. 129–130.

⁸⁰ Pass 1912:7, s. 129–130.

⁸¹ Pass 1912:4, s. 66.

ett åklagarmål vid Stockholms rådhusrätt. Å., som ifrågavarande dag varit tjänstefri, yrkade ersättning för sin inställelse med 3 kr. Rätten avslog emellertid detta, då den ansåg att Å. genom att vittna fyllt honom åliggande tjänsteplikt. Detta beslut fastställdes av hovrätten. Högsta domstolen har nu upphävt domstolarnas beslut och berättigat Å. att av allmänna medel för sin inställelse utbekomma 2 kr.⁸²

2.2 Logementslivet

Reservkonstaplar och ogifta konstaplar under 30 år bodde i särskilda logement på polisstation. Ett av syftena med detta var att ge konstaplarna billiga boenden, ett annat att ha dem tillgängliga när tjänsten så krävde det och ett tredje att ge befälen möjlighet att kontrollera och uppfostra personalen.⁸³ I polishuset på Kungsholmen i Stockholm fanns ett trettiootal logement inredda som två- och fyrmansrum.⁸⁴ Till dessa fanns vidare samlingsrum, badrum och kök.⁸⁵ För betalningsvilliga konstaplar fanns även möjlighet att leja städning och tvätt.⁸⁶ Liknande lösningar fanns även i andra städer.⁸⁷ 1912 startade ett polismarketenteri där konstaplar kunde äta sina måltider samtidigt som de inackorderade dessutom hade rätt att få malt-drycker mot rekvisition.⁸⁸

Senast femton minuter före passet var konstaplarna skyldiga att inställa sig i vaktrummet för inspektion. Befälet skulle då se till att de var snyggt klädda och att putsen på hjälmar och sablar var oklanderlig.⁸⁹ En del av tiden på logementet tillbringades därför med materiellvård.⁹⁰ På flera ställen i Pass förekommer reklam rörande detta, som på bilden om skoputsmedel på nästa sida.

⁸² Pass 1912:4, s. 66.

⁸³ Furuhausen, 2004, s. 105; Bergman, 1990, s. 98 f.

⁸⁴ Blomberg, 1968, s. 9.

⁸⁵ Blomberg, 1968, s. 9.

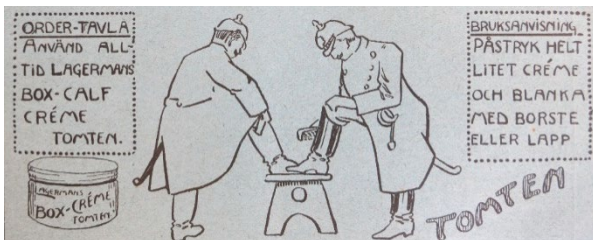
⁸⁶ Furuhausen, 2004, s. 105; Bergman, 1990, s. 98 f.

⁸⁷ Se bl.a. Nordiska museet, 1953, s. 92.

⁸⁸ Pass 1912:3, s. 46.

⁸⁹ Blomberg, 1968, s. 31; Pass 1914:8, s. 150.

⁹⁰ Vidare finns skäl att tro att de nya konstaplarna ägnade tid åt att bl.a. studera gatunamn eftersom det förekom förhör på stadens alla gator (Blomberg, 1968, s. 12).

Figur 6: Annonser om skoputsmedel. (Pass 1911).

Att putsning av materiel var viktigt uttrycker en av dåtidens konstaplar i sin självbiografi:

Det var ett ideligt putsande på mässingsbeslagen. Kom det sedan en regnskur, så var det bara att sätta igång med ny putsning av alla beslag och petande med tändstickor mellan varje fjäll i fjällbandet, så att det inte satt putsmedel kvar och grinnade vitt mellan fjällen.⁹¹

Logementslivet innebar sträng övervakning från de överordnade.⁹² Kortspel och alkohol var förbjudet samtidigt som läsning, bräd- och schackspel uppmuntrades.⁹³

Figur 7: Annonser om spel. (Pass 1908 respektive 1912).

Det var vidare förbjudet med dambesök⁹⁴ och om exempelvis en städerska upptäckte sådant förfarande var hon skyldig att avlägga rapport.⁹⁵ I

⁹¹ Blomberg, 1968, s. 21.

⁹² Silverbark, 2008, s. 41.

⁹³ Furuhausen, 2004, s. 105; Bergman, 1990, s. 98 f.

⁹⁴ Silverbark, 2001, s. 36.

⁹⁵ Nordiska museet, 1953, s. 92.

Stockholm kallade Polisföreningen Kamraterna⁹⁶ ordern om logementslivet för "klosterreglerna" och de menade att den ingrep i konstaplarnas privatliv genom att beröva dem möjligheten att leva sitt liv som andra fria medborgare.⁹⁷ Det talades även om förmyndarskap⁹⁸ och att konstaplarna med dessa regler saknade fullständiga medborgerliga rättigheter.⁹⁹

Logementsmiljön drogs samtidigt med fysiska problem. Det rapporterades om drag, fukt och kyla, vilket i ett fall lett till att tapeterna lossnat av fukt. Det rapporterades även om stora glipor vid fönstren vilket ledde till att innetemperaturen vintertid rapporterades hålla mellan 9 och 12 grader.¹⁰⁰ Från Gävle rapporterades om fläckade och trasiga tapeter samt en innemiljö som utgjordes av torftiga möblemang med bland annat järnsängar.¹⁰¹ Av artiklar och reportage i Pass, framgår vidare att boendeförhållandena kunde vara hälsofarliga då de inte uppfyllde kraven för att förhindra spridande av lungsot. Det rapporterades om lungsot, tyfoidfeber och siktsros, vilket i några fall lett till sjukhusvård.¹⁰² Det framgår vidare att logementen på sina håll blivit en "sanitär ohärd för okultur".¹⁰³ Polislogementsboenden upphörde vid andra världskrigets slut.¹⁰⁴

Med den kunskapen i bakhuvudet är det inte oväntat vanligt förekommande reklam i Pass handlade om värmande underkläder, som i bilden på nästa sida. Mot bakgrund av den beskrivning som getts av de undermåliga logementen, patrullerandet i ur och skur samt att poliserna stod för en del av uniformerna själva ter det sig som en rimlig publik att vända sig till.

⁹⁶ Polisföreningen Kamraterna var en arbetstagarorganisation.

⁹⁷ Pass 1914:11, s. 194.

⁹⁸ Pass 1914:10, s. 182.

⁹⁹ Silverbark, 2001, s. 36.

¹⁰⁰ Pass 1912:11, s. 202.

¹⁰¹ Nordiska museet, 1953, s. 92.

¹⁰² Pass 1913: 10, 192–193.

¹⁰³ Pass 1914:10, s. 182.

¹⁰⁴ Silverbark, 2008, s. 42.

Varuhuset Vollmers—Meeths, Göteborg.

Afdelning för underkläder.

Rygg- och Bröstvärmare af Kamelhår

I vårt ombytliga klimat äro många personer utsatta för bronchitis och öfriga förkylningar. Som ett särdeles bra skyddsmedel här emot rekommenderas

Rygg- och Bröstvärmare af Kamelhår, som gifva en behaglig, jämn värme. Pris pr st. Kr. 2,00

Kamelhårs-Maggördel

Prima kvalitet. — Ypperlig modell. Åstadkommer intensiv värme. 1 storlek: mindre — medelstor och större. Pris pr st. Kr. 2,50. Vid rekvisition torde höftmättet uppgifvas.

Skydd mot förkylning.

Kamelhårs Fotvärmare

begagnas under strumpan alltså närmast foten.

Mycket lätta och tunna, halva de dock den enastående egenskapen att värma. Tusentals exemplar äro sålda och alltid lofordade af köparne

Kamelhårs-Fotvärmare

haifa en stor fördel framför andra slags sulor m m., emedan de högst obetydligt fylla i skodon.

Pris pr par: mindre 60 öre.

större 75 "

Uppgif skomättet

Kamelhårs-Knåvärmare

att speciellt rekommenderas åt personer som lida af gikt eller knåskador

3 storlekar mindre — medelstor — större.

Pr par

Kr. 1,85.

Extra stora 2,50.

Till landsorten mot postförskott.

"The Cosy" Nattsockar.

Ofäntligt många personer lida af kalla fötter och kunna, äfven då de gått till sängs, icke få fötterna värma — en naturlig följd häraf blir sömnlöshet.

"The Cosy" Nattsockar, tillverkade af en särskild sorts mjuk ylleväfnad, besitta egenskapen att hastigt värma fötterna och därigenom sprida värme åt hela kroppen.

Pris i Damstorlek Kr. 1,50

i Herrstorlek 2,00.

Billigare kvalitet af bomull 0,90.

Japanska Handvärmare

utveckla konstant värme upp till 50° under 4 å 5 timmar

Per styck 50 öre.

Patroner pr paket

å 10 styck 25 öre.

Rekommenderas af läkare.

Figur 8: Annons om värmande underkläder. (Pass 1913).

2.3 Gymnastik och sabelfäktning

I början av förra seklet förekom gymnastik- och atletklubbar i några poliskårer.¹⁰⁵ Organiserat idrottande på fritiden var dock svårt, eftersom fri tid sällan fanns.¹⁰⁶ Möjligheten att delta i självvald idrott var fram till mitten av 1920-talet så gott som obefintlig, eftersom tjänstgöringsförhållandena aldrig gav en konstapel längre ledighet mellan passen än högst åtta timmar.¹⁰⁷ Samtidigt förekom idrott som arbetsgivaren organiserade. Till dessa aktiviteter kommenderades konstaplarna på sin fritid och mellan arbetspassen.¹⁰⁸ I Stockholm förekom återkommande övningar i gymnastik och sabelfäktning, där alla konstaplar som inte fyllt 30 år var tvungna att

¹⁰⁵ 1902 fanns till exempel poliskårens gymnastik- och atletklubb i Malmö med 41 medlemmar (Bodman, 1953, s. 93) samt 1908 en atletklubb i Maria poliskår i Stockholm med "flera framstående kraftmän" (Pass 1908 höstnummer, s. 1–2).

¹⁰⁶ Bodman, 1953, s. 93.

¹⁰⁷ Blomberg, 1968, s. 25.

¹⁰⁸ Blomberg, 1968, s. 10.

delta. I början av 1900-talet skedde övningarna på fritiden, men från 1914 övergick de till att ske på tjänstgöringstid.¹⁰⁹ Nedan följer två bilder om detta från ett reportage i Pass 1914.

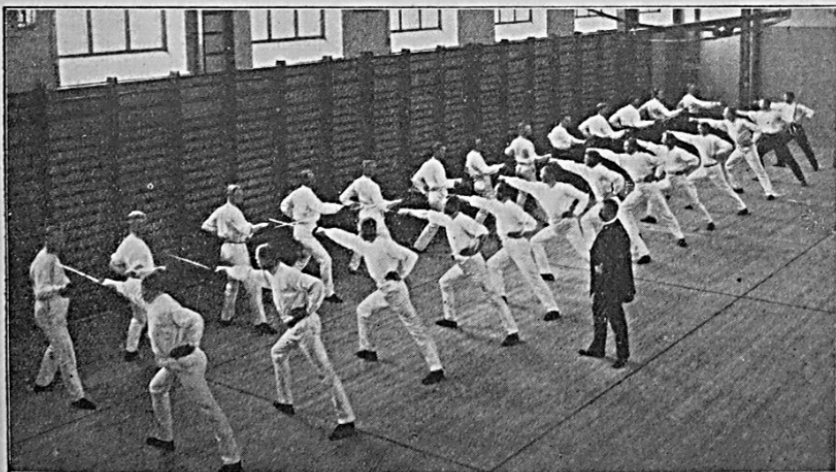
Figur 9: Gymnastik och sabelfäktning vid Stockholmspolisen (Pass 1914).

¹⁰⁹ 1914:5, s. 87–88.

Ordningspolisen i Stockholm har ju rykte om sig att vara spänstig och uppbära sin uniform på ett militäriskt korrekt och värdigt sätt. Den stränga disciplinen, som så snart konstapeln träder i tjänstgöring tillämpas, är väl en av grundorsakerna till den strama hållningen samt tillbakadragen-

heten för allt, som icke direkt har med polistjänsten att skaffa.

En annan faktor som säkerligen i icke ringa grad bidrager till att spänstighet och vigör bibehålles är de årligen förekommande övningarna i gymnastik och sabelfäkting.

Ters — stöt och fall — ut!

Figur 10: Gymnastik och sabelfäkting vid Stockholmspolisen (Pass 1914).

2.4 Simning och livräddning

I det undersökta materialet förekommer flera rapporter om nödställda medborgare i vatten, där lediga eller tjänstgörande konstaplar utfört livräddande åtgärder.¹¹⁰ Insatser som bland annat vintertid kunde leda till stor fara för konstaplarnas eget liv¹¹¹ och där gratifikationer ibland utdelades.¹¹² Enligt tidningen Pass (1913) drunknade uppskattningsvis 1 000 svenskar årligen samtidigt som cirka hälften av Stockholms polismän inte kunde simma. För att råda bot på situationen hölls sommaren 1913 en livräddningskurs vid kåren i Stockholm med olika vattenövningar och

¹¹⁰ Se bl.a. Pass 1913:8, s. 147; Pass, 1914:4, s. 74–75; Pass 1915:5, s. 59; Pass 1916:2, s. 13.

¹¹¹ Se bl.a. Pass, 1914:4, s. 74–75,

¹¹² En konstapel fick t.ex. 50 kr (Pass 1914:1, s. 11).

konstgjord andning.¹¹³ Samma år anordnade Stockholmspolisen en kurs i att lägga första förband på en skadad person¹¹⁴ samtidigt som Malmöpolisens några år senare köpte in apparater för konstgjord andning.¹¹⁵ Sommaren 1916 genomfördes undervisning för 44 Göteborgskonstaplar i sim- och livräddning.¹¹⁶

Räddning af drunknade.

Ett led i ordningspolisens tjänst.

Nyligen har ett antal poliskonstaplar vid Stockholms poliskår genomgått en kurs i livräddning.

Kursen, som varit förlagd i Stockholms stads bad- och siminrättning, har letts av livräddningssällskapets simlärare hr Lundberg med biträde av simlärare Lind.

Övningarna, vilka bedrivits synnerligen rationellt ha omfattat: Bröst- och rygg-

sim, längd- och djupdykning, de olika frigörings- och ilandföringsgreppen, konstgjord andning o. s. v.

Dessutom ha eleverna fått öva en avklädning i vattnet, ävensom de första grunderna för hopp.

Som polismännen, vid eventuella fall, måste ingripa vid räddning av drunknade, är det av vikt, att de åtminstone i prin-

Kursdeltagande polismän jämte instruktörer.

Figur 11: Livräddningsutbildning. Deltagare och instruktörer (Pass 1913).

¹¹³ Pass 1913:9, s. 161–163.

¹¹⁴ Pass 1913:10, s. 184.

¹¹⁵ Pass 1915:9, s. 116.

¹¹⁶ Pass 1916:8, s. 79

Mot bakgrund av de beskrivningar som getts om graden av simkunnighet, förefaller vattenlivräddning vara en rimlig arbetsuppgift som inkorporeras i polisyrket vid den här tiden.

3. Personliga plikter

En andra kategori i modellen över villkor och begränsningar för fritiden är personliga plikter. Personliga plikter tar sikte på de av konstaplarnas aktiviteter som skapade engagemang och kändes meningsfulla, men där utrymmet för det fria utövandet var begränsat. Till denna huvudkategori lägger jag aktiviteter av mer pliktskyldig karaktär som att sörja för boende, ta hand om familjen eller dryga ut inkomsten med extraarbete. Vidare redogör jag nedan för vad som beskrivs som poliskonstaplarnas begränsade och splittrade tid som en följd av den onda cirkel som uppstod till följd av krav på visst boende och inkomst för att ha råd med detta.

3.1 Den första egna bostaden

När poliskonstapeln blev ordinarie eller hade varit i tjänst några år, kunde han flytta ut från logementet till eget boende.¹¹⁷ För att bosätta sig ute i staden krävdes dock tillstånd av polisbefälet och enligt huvudregeln skulle bostaden ligga i det distrikt där konstapeln arbetade.¹¹⁸ Det kunde samtidigt vara svårt att hitta bostad, eftersom få hyresvärdar ville ha en polis som hyresgäst.¹¹⁹

Det var inte ovanligt att konstaplarna slog sig ihop om två till tre personer för att dela på ett rum. Dygnsrutinen kunde sedan vara sådan att när en konstapel kom hem för att sova gick en annan iväg till jobbet samtidigt som en tredje redan var där. De enkla rummen gick ofta i ”arv” och när någon flyttade ut flyttade en annan arbetskamrat in, vilket gjorde detta till ”polislägenheter” med egen särprägel. Eftersom rummet i regel saknade kokmöjligheter¹²⁰ gick dessa ogifta konstaplar och åt på arbetarnas enkla spisställen. Där fick de på vissa ställen, enligt tidigare beskrivningar, sitta vid ett eget och avsides bord för att inte skrämma bort övriga gäster. Samtidigt fanns det matställen som såg fördelar med konstaplar utifrån deras dämpande effekt på stökiga gäster.¹²¹ I dessa fall förekom att matställena

¹¹⁷ Silverbark, 2008, s. 43.

¹¹⁸ Blomberg, 1968, s. 24–25.

¹¹⁹ Silverbark, 2008, s. 43.

¹²⁰ Även om bostaden hade kök, kunde det ändå vara så att de flesta måltider utspisades på något matställe. Nordiska museet, 1953, s. 106.

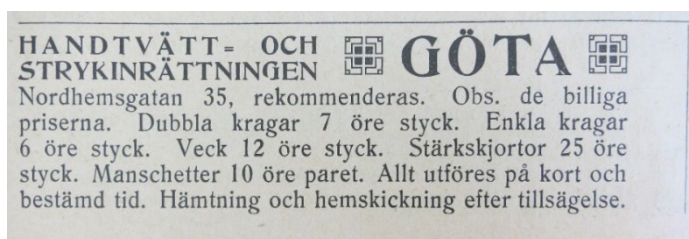
¹²¹ Bergman, 1990, s. 100.

slutit avtal om lägre pris för poliserna i syfte att locka dem till just deras ställe.¹²² Majoriteten av de annonser som förekommer i Pass är från restauranger och barer. Några av dessa avser abonnemang och fasta matgäster som på bilderna nedan.

Figur 12: Annonser om mat och boende. (Pass 1910).

På flera orter förekom krav på att poliskonstapeln skulle bära uniform även på fritiden, för att snabbt kunna förstärka den tjänstgörande styrkan.¹²³ När en ledig konstapel lämnade sitt hem var han vidare tvungen att antingen meddela i hemmet eller på polisstationen vart han begav sig. Även under fri tid förväntades han nämligen vara nåbar för att kunna utföra tjänsteärenden samt bidra till ordning och säkerhet.¹²⁴ Om konstapeln inte hade telefon i sin bostad var han tvungen att lämna en portnyckel på polisstationen.¹²⁵ Som tidigare nämnts saknades ofta kokmöjligheter i dessa bostäder och detsamma gällde tvätt. Därav flera annonser i Pass enligt bilden nedan.

Figur 13: Annonser om tvätt. (Pass 1910).

¹²² Silverbark, 2008, s. 41–42.

¹²³ Silverbark, 2008, s. 51; Carlsson & Larsson, 2007, s. 69.

¹²⁴ Furuhausen, 2004, s. 105; Bergman, 1990, s. 98 f.

¹²⁵ Blomberg, 1968, s. 25.

3.2 Familj

Det var inte ovanligt att konstaplar gifte sig relativt tidigt för att få mat på alla dygnets timmar.¹²⁶ Detta var något som sannolikt också befälens uppmuntrade eftersom de då fick utvilade och välmående konstaplar.¹²⁷ Vanliga äktenskapspartners var pigor eller sömmerskor, och att bli polishustru kunde betraktas som ett socialt avancemang för kvinnor från dessa grupper. Detta trots makens krav på upppassning dygnet runt.¹²⁸ Att köpa en förlovningsring var ett förstadium till giftermål, och i Pass förekommer flera sådana annonser som den på bilden nedan.

Figur 14: Annonser om förlovningsringar. (Pass 1912).

Genom giftermål och fortsatt familjebildning följde epitetet "polisfru" och i förekommande fall "polisbarn", vilket innebar att dessa övertog mannens sociala status. Detta kunde därför leda till att även de hamnade utanför den sociala gemenskapen i grannskapet.¹²⁹

Viss hänsyn mot konstaplar med barn verkar dock polismyndigheterna ha tagit; på julafton var det främst barnfria konstaplar som fick ta arbetspassen.¹³⁰ I bland annat julnumren av Pass förekommer annonser för leksaker. En sådan syns i bilden nedan.

Figur 15: Annonser om leksaker. (Pass 1912).

¹²⁶ Nordiska museet, 1953, s. 123.

¹²⁷ Bergman, 1990, s. 100.

¹²⁸ Bergman, 1990, s. 102 f.

¹²⁹ Bergman, 1990, s. 102 f.

¹³⁰ Pass 1913:12, s. 222.

3.3 Bostad med eget sovrum

Den splittrade tjänstgöringen krävde ostörd sömn, vilket i sin tur fordrade eget rum att sova i på dagen.¹³¹ En konstapel beskriver sina sömnsvårigheter så här:

Vid 9-tiden går jag till sängs, sedan jag först försökt på flera sätt att bli sömning; det är nämligen mycket svårt att somna, då man skall upp före kl. 1 på natten. För många konstaplar är det alldeles omöjligt att sova då, och så även för mig. Det ringer i öronen och huvudet kännes tungt som by [sic!], klockan slår den ena halvtimmen efter den andra, och för var gång tänker jag: "Nästa gång hon slår så sover jag." Men ingen sömn kommer, och på detta sätt släpa timmarna sig fram till halv 1 tiden, då händer det ofta att sömnen på en gång faller på med obetvinglig makt; har man då någon som väcker, kan man giva efter och sova 5 eller 10 minuter, i annat fall måste man genast stiga upp och kläda sig för att icke försova sig, ty väckaruret är i sådana fall icke att lita på. 1–5 passet är konstapelns värsta tjänstgöring. De fara då mycket illa, mest beroende på otillräcklig sömn. Om jag emellertid lyckats somna väckes jag kl. 12:45 av den kamrat som patrullerar närmast min bostad. Jag kläder mig skyndsamt och går till stationen.¹³²

En annan konstapel beskriver den närmaste tiden före och efter passet:

Kl. 8,15 fm. väckes jag av min hustru, gör toalett, äter frukost och beger mig till polisstationen, dit jag anländer några minuter före kl. 9 [...] Klockan blir så nära 2. Som mitt pass slutade redan kl. 1 så beger jag mig raka vägen hem för att njuta av 7 timmars ledighet. Jag äter middag, läser en tidning och tar mig en liten lur. Då jag vaknar bjuder min fru på kaffe och

¹³¹ Bergman, 1990, s. 102 f.

¹³² Pass 1911:10, s. 232–233.

*sedan sysselsätter jag mig med en bok eller skriver något
[sic!] tills kl. är halv 9, då jag efter min kvällsmat åter går ut
på mitt pass.*¹³³

Behovet av eget sovrum innebar behov av en större bostad. Detta, tillsammans med försörjningsansvaret innebar för många konstaplar en tung ekonomisk förpliktelse.¹³⁴

För många polisfamiljer kunde säkert drömmen om ett eget hus locka. I ett av numren av Pass sker annonsering om tomter och egna hem enligt följande:

Den man
som sparat 50 kronor
kan med detta belopp såsom
första inbetalning bliva **ägare**
till en tomt för
Ett Eget Hem
Tillträde genast, då första
inbetalningen är gjord, därefter
amorteras återstående köpeskil-
ling med minst 5 Kr. i månaden.
Tomtpris från 2 öre pr kv.-fot
Tomter finnas i
Lundby Frändtorp
Mölnlycke Aby
Fässberg Frölunda
Tranered Gårda
Hagen Ranbergen
Mölndalsbro
m. fl. platser
Martin Johansson
Skeppsbron N:o 2

Figur 16: Annons om eget hem. (Pass 1914).

¹³³ Pass 1911:9, s. 210.

¹³⁴ Bergman, 1990, s. 102 f.

3.4 Extra arbete

Det var inte ovanligt att konstaplar använde sin fria tid för extraarbete. Det kunde handla om att vara flyttkarl eller att ägna sig åt renhållning av gatorna framför fastigheten. Andra vanliga extraarbeten var vicevärd¹³⁵ och gårdskarlar.¹³⁶ En konstapel i södra Sverige hade vid sidan av sin tjänst som polis vid olika tillfällen också jobb som hälsovårdstillsyningsman, barnavårdsman, kyrkvaktmästare och vid några tillfällen auktionsutropare.¹³⁷ Extraarbetena tjänade till att konstaplarna skulle ha råd att försörja sina familjer.¹³⁸ I Pass förekommer åtskilliga annonser som handlar om fastighetsskötsel. Några av dessa återges nedan.

Herrar Polismän och vice värdar!

Vid ändringar och reparationer då golven böra tillses, torde ni beakta vår **golfmassa**. Massan lägges i såväl dubbla som enkla lager och olika färger såväl **trämassa** som **sandmassa** af

Telefon 85 57 **CARL ERIKSSON** Östra Skansgatan 3 C

Herr Polismän och Fastighetsägare

Väggohyra och alla slags insekter samt råttor utrotas under garanti för billigt pris av

Desinfektionsaff. "SANITÄR"

Postgatan 17 ... Telefon 10470

Hrr Polismän!

Elektriska- & Gas-ledningar med alla tillbehör.

Vatten- & Aflopps-ledningar Ringledningar samt alla reparationer utföras af

A. J. G. Bissmarck & Co.

Göteborg.

Figur 17: Annonser om fastighetsskötsel m.m. (Uppifrån samt från vänster till höger: Pass 1908, 1915 och 1916).

¹³⁵ Bergman, 1990, s. 102 f; Nordiska museet, 1953, s. 20, 122.

¹³⁶ Silverbark, 2008, s. 43.

¹³⁷ Nordiska museet, 1953, s. 59.

¹³⁸ Nordiska museet, 1953, s. 20.

I några städer fanns det samtidigt möjlighet att tjäna extra pengar i tjänsten. I de fallen erbjöds arbeten som att forsla lik till bårhuset eller att beivra djurplågeri.¹³⁹ Dessutom fanns möjlighet att få olika typer av gratifikationer för till exempel livräddningsinsatser eller vid gripande av efterlysta.¹⁴⁰

¹³⁹ Nordiska museet, 1953, s. 100.

¹⁴⁰ Se t.ex. Pass 1914:6, s. 113 och Pass 1916:2, s. 13.

4. Fritt valda aktiviteter

En tredje kategori i Gunters & Gunters (1980) modell över villkor och begränsningar för fritiden är fritt valda aktiviteter. Poliskonstaplarnas fritt valda aktiviteter handlar om sådant där de själva valde vilka aktiviteter de ville ägna sig åt. Samtidigt ska poängteras att tillfredsställelsen av dessa säkerligen varierade mellan enskilda individer, tänkbart är att det förekom uttalat eller uttalat socialt och kollektivt tryck från kollegor gällande anslutning och deltagande i olika aktiviteter. Det är således alltid vanskligt att tala om fritt valda aktiviteter utifrån ett äldre källmaterial som inte går att kontrollera mot andra källor. I den här texten utgår vi från aktiviteter som är mer troligt att de enskilda konstaplarna valde att ägna sig åt av fri vilja utanför tjänsteplanerad tid, alternativt det som beskrivs som nöjen.

4.1 Nöjen

I den polishistoriska litteraturen förekommer få notiser om nöjen. En förklaring till detta kan vara det som en poliskonstapel skrev i Pass år 1911: ”I allmänhet är polismännens inkomst allt för liten, för att medge vistande vid allmänna bad och rekreationsorter. Därför äro polismännen då de är i behov av rekreation och vila hänvisade till mera tillfälliga och primitiva vistelseställen [...]”.¹⁴¹ Vilka dessa ställen var utvecklades dock aldrig i texten och framgår inte av det studerade materialet. Möjligen hänvisar det till sådant som chefredaktören för Pass skrev om åren strax efter sekelskiftet: ”Ofta besökte jag ett café för ett parti schack, men kanske mest för att studera gästerna”.¹⁴² Även i kårerna fanns schackklubbar.¹⁴³ Möjligt är att dylika schackklubbar och liknande platser räknades som primitiva vistelseställen.

En konstapel vid Stockholmspolisen 1917 menade att det som var kvar av lönen efter allt var betalt varken räckte till att gå på bio eller teater.¹⁴⁴ Samtidigt berättar en annan konstapel från samma tid att han var kommanderad till Stockholmsoperan för att tillse att ingen rökte tobak under

¹⁴¹ Pass 1912:11, s. 197–198.

¹⁴² Törnqvist, 1960, s. 118.

¹⁴³ Palmgren, 1923, s. 240.

¹⁴⁴ Silverbark, 2001, s. 123.

pauserna. Han berättar att han fick nog av opera efter att under en säsong ha sett samma uppsättning nio gånger. Placeringen var dock längst bak, vilket gjorde det möjligt att fördriva tiden med att läsa så kallade 25-öresböcker.¹⁴⁵

Ett tiotal år tidigare, 1903, när chefredaktören för Pass var på väg hem från arbetet, berättar han att någon ropade: ”Kom och se våra rörliga bilder från Amerika. Entré 50 öre”. Han gick in i lokalen och mötte en man som vevade på en apparat på ett stativ som skapade ”mycket rörliga” bilder på ett skynke på väggen. Bilderna föreställde ett zoo i Amerika, men de var så darriga att konstapeln fick ont i ögonen och gick därifrån innan föreställningen var slut.¹⁴⁶ Det förekommer få notiser om nöjen, vilket kan ha att göra med poliskonstaplarnas ekonomiska förutsättningar. Andra förklaringar kan vara att nöjesutbudet var litet under den aktuella perioden alternativt att den undersökta tidskriften valde att inte skriva om sådana saker då det inte sågs polisrelaterat.

Figur 18: Annonns om biljard. (Pass 1914).

Figur 19: Annonns riktad till amatörfotografer. (Pass 1914).

¹⁴⁵ Blomberg, 1968, s. 14. På en annonssida i Pass 1914:3 framgår att Åhlén & Åkerlunds 25-öresböcker var en ”Revolution inom den svenska bokmarknaden”. Här fanns romaner av bland andra August Blanche, Emelie Flygare-Carlén och Sophie Schwartz.

¹⁴⁶ Törnqvist, 1960, s. 72.

4.2 Musik

Det undersökta materialet visar att flera konstarter var musikintresserade. Musik blev således en typ av sysselsättning under den tjänstefria tiden, men som ändå kopplades samman med yrkestillhörigheten. Som exempel kan nämnas att det i början av seklet bildades sångkörer bland poliskonstaplar i Göteborg 1903¹⁴⁷ och i Stockholm 1904.¹⁴⁸

Figur 20: Artikel om polisens sångkör i Göteborg. (Pass 1909).

I Malmö skapades en blåsorkester 1906.¹⁴⁹ I Stockholm uppstod musikkårer 1908 och 1920¹⁵⁰ samtidigt som det i Göteborg tillkom en

¹⁴⁷ Pass 1909 julnummer, s. 1.

¹⁴⁸ Järbe, 1975, s. 174.

¹⁴⁹ Bodman, 1953, s. 90.

¹⁵⁰ Järbe, 1975, s. 174.

musikförening 1913.¹⁵¹ På grund av bland annat ekonomiska svårigheter och tillfälle till övning lades körer, orkestrar och kårer ned samtidigt som andra uppstod efter en tid.¹⁵² För att underlätta övningar ordnade Göteborgspolisens med anpassad tjänstgöring.¹⁵³ Ett annat exempel på när arbetsgivaren stöttade musikverksamheten var i samband med de Olympiska spelen i Stockholm 1912.¹⁵⁴

Musikverksamheterna kunde bland annat finansieras av familjesoaréer för konstaplar, vänner och bekanta. I Göteborg hölls sådana 1909 och 1910 där den första föreställningen lockade 300 personer¹⁵⁵ och den andra 200 personer.¹⁵⁶ Bland musikuppträdanden i Malmö kan nämnas tillfällen då jubilarer firades samt medverkan vid kårutflykter och andra sammankomster.¹⁵⁷ Malmö polismäns musikförening gick dock en tynande tillvaro till mötes och hade till sist endast musikunderhållning om söndagarna på Jägersro. 1930 då radioanläggning installerades på platsen där de spelat avslutade föreningen sin verksamhet.¹⁵⁸ I fallen med musikföreningar ser vi att polismyndigheterna faktiskt stöttade vissa verksamheter som skedde utanför tjänsteplanerad tid. Detta kan ha sin grund i att det även låg i myndigheternas intresse att visa upp sådan verksamhet i samband med till exempel OS-invigningen.

Figur 21: Annonser på temat musik. (Pass 1909 och 1913).

¹⁵¹ Pass 1913:11, s. 218.

¹⁵² Järbe, 1975, s. 174; Pass 1912:12, s 219–220.

¹⁵³ Pass 1909 julnummer, s. 1.

¹⁵⁴ Pass 1912:12, s 219–220.

¹⁵⁵ Pass 1909 andra kvartalsnumret, s. 1.

¹⁵⁶ Pass 1910:3, s. 1.

¹⁵⁷ Hansen, 1949, s. 169–170; Nord, 1974, s. 88.

¹⁵⁸ Bodman, 1953, s. 90.

4.3 Idrott

Av litteraturen framkommer att en vanligt förekommande sysselsättning bland konstaplarna var idrott. Vid de Olympiska spelen i London 1908 tog en överkonstapel från Göteborg guldmedalj i spjutkastning. Dessförinnan hade han haft framgångar vid tävlingar i Göteborg, Stockholm, Kristiania, Köpenhamn, Helsingfors, Paris, Berlin och Aten.¹⁵⁹ Fyra år senare (1912) vann Sverige olympiskt guld i dragkamp, med ett lag bestående av sju konstaplar från Stockholm och en från Göteborg.¹⁶⁰ Händelsen sammanfaller i tid med bildandet av polisiära idrottsföreningar i en rad städer.¹⁶¹ I Örebroföreningen låg fokus på gymnastik, dragkamp och skytte med träning om 3–4 timmar i veckan.¹⁶² I Malmö var dragkamp och brottning de viktigaste grenarna samtidigt som även tyngdlyftning, spjut, kula, diskus, vikt- och släggkastning, löpning, gymnastik och jiu-jitsu förekom.¹⁶³

Det tidigare nämnda dragkampslaget från 1912 blev året därpå bjudna till en tävling i nuvarande Polen. Även om de blev bjudna på resan var det till en början oklart om de kan delta på grund av tjänstledighet.¹⁶⁴ Samtidigt fanns förhoppningar om att kunna delta vid OS i Berlin 1916.¹⁶⁵ De Olympiska sommarspelen 1916 blev dock inställda på grund av det pågående första världskriget. De idrottsliga framgångar som skördades i början av förra seklet banade sannolikt väg för ett ökat intresse och inrättande av idrottsföreningar i landets poliskårer. Vidare är det inte orimligt att tro att detta skedde med viss stöttning från arbetsgivaren. Som framgick i kapitel 2.3 förekom redan idrott som arbetsgivaren organiserade.

På nästa sida finns del av en artikel ur Pass 1912 om den svenska segern i dragkamp vid olympiaden i Stockholm samma år.

¹⁵⁹ Pass 1908 höstnummer, s. 1–2.

¹⁶⁰ Pass 1912:7, s. 128.

¹⁶¹ Pass 1914:10, s. 174; Blomberg, 1968, s. 26; Pass 1913:11, s. 218.

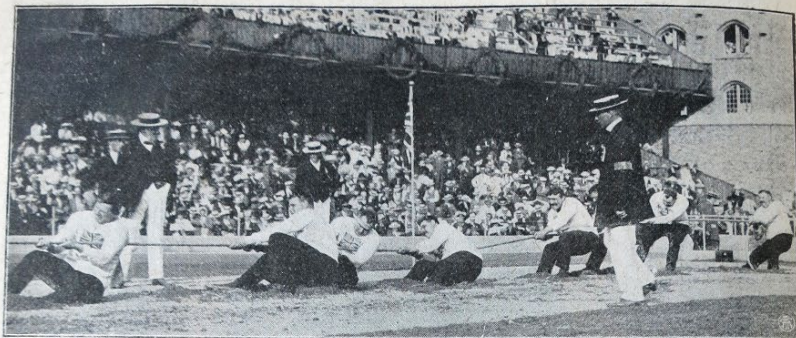
¹⁶² Pass 1914:10, s. 174.

¹⁶³ Hansen, 1949, s. 169–170; Nord, 1974, s. 82.

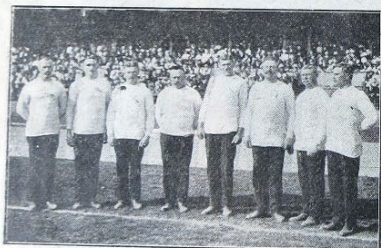
¹⁶⁴ Pass 1913:6, s. 109–110.

¹⁶⁵ Pass 1912:11, 201.

Svenska polismän segra vid de olympiska spelen.

Från tävlingen.

Svenska polisens lag.

Londonpolisens lag.

Våra bilder här ovan visa det engelska och svenska dragkampslaget på Stadion. Det svenska laget bestod samtliga av polismän från Stockholm med ett undantag, konstapel Gustavsson från Göteborg. Efter en hård strid besegrade slutligen svenskarne det engelska citypolislaget, som hittills varit obesekrat.

En stockholms tidning refererar händelsen sålunda:

I London hade det engelska laget knäckt sina konkurrenter redan i första knycken, och man var en smula ängslig över, att

det skulle gå på samma sätt äfven nu. Men därav vart intet. Engelska lagets kraftiga knyck besvarades med en av samma sort, och de våra släppte icke en tum. Sakta men säkert halade de i stället in sina tunga motståndare, och efter några spänningsmättade minuter hade Citypolisen lidit sitt första nederlag i dragkamp. Resultatet hälsades med våldsamt jubel från åskådareläktarne.

Efter ett ögonblicks rast bytte lagen stador och dragningen började på nytt. I första ögonblicket syntes engelsmännen ha vunnit en härsman, men så ändrade linan

A.=B. GÖTA=AUTOMATEN i Göteborg
== 44 Östra Hamngatan 44. Rekommenderas. ==

Figur 22: Artikel om svensk seger vid sommarolympiaden. (Pass 1912).

4.4 Moderna språk

Av materialet följer att moderna språk var sådant som intresserade flera poliskonstaplar. Som exempel kan nämnas att i början av 1900-talet anordnade de större poliskårenas kurser i bland annat tyska och engelska för sin personal.¹⁶⁶ Däribland Stockholm som höll sin första engelskakurs 1906. Denna kurs leddes av vad som återges som en ”energisk engelsman” som året därpå såg till att de femton polisdeltagarna fick tillbringa 14 dagar i London för att förkovra sig i språket.¹⁶⁷ Vid en tyskakurs i Stockholm 1911 examinerades elva deltagare, vilka sedermera åkte på en gemensam utflykt till Fjäderholmarna.¹⁶⁸

Figur 23: Annons om privata språkkurser. (Pass 1913).

Bakgrunden till befälens intresse för språkkunskaper bland konstaplarna kan ha varit att dessa senare skulle hantera ”den stora främlingsströmmen” vid Olympiaden i Stockholm 1912¹⁶⁹ samt ”den tilltagande trafiken med utlandet” vid Baltiska utställningen i Malmö 1914.¹⁷⁰ Till Olympiaden hade det tagits fram fortsättningskurser i tyska och engelska. Som permanent kommendering vid Stadion och dess närliggande omgivningar fanns under tävlingarna ett sjuttiofemtal språkkunniga konstaplar som bar respektive lands miniatyrflaggor över vapenrockens vänstra bröstficka.¹⁷¹ Ordningen med flaggor på språkkunniga konstaplars uniformer förekom även i Berlin och Paris.¹⁷² Även i Malmö hölls språkkurser för polisbefäl under 1912

¹⁶⁶ Hansen, 1949, s. 166; Pass 1912:10, s. 175; Pass 1914:2, s. 32; Palmgren, 1923, s. 240.

¹⁶⁷ Silverbark, 2001, s. 18.

¹⁶⁸ Pass 1913:6, s. 108.

¹⁶⁹ Pass 1912:5, s. 93; Pass 1912:10, s. 175.

¹⁷⁰ Hansen, 1949, s. 166; Pass 1912:12, s. 221.

¹⁷¹ Pass 1912:10, s. 175.

¹⁷² Pass 1913:3, s. 59.

och då inför Baltiska utställningen något år senare.¹⁷³ I Göteborg vid samma tid bildades tre konstapelklasser för att studera tyska samtidigt som det sattes upp en tysk konversationsklubb.¹⁷⁴ Poliskonstaplarnas kunskaper i moderna språk torde även legat i polisbefälens intresse. Detta givet polisarbetets förändrade karaktär med bland annat ökad turism och ökat resande. Det är därför inte förvånande att arbetsgivaren stöttade sådan verksamhet. Nedan följer en artikel som beskriver polisbevakningen i samband med olympiaden samt om de språkkunniga konstaplar som fanns utkom-menderade.

Olympiska Spelen i Stokholm.
Hur polisbevakningen ordnades.

Åtskilliga polismän, även utomlands, ha önskat veta något om Stockholmspolisens arbete under den femte Olympiaden.

Ehuru något sent, kan en kortare redogörelse över densamma vara berättigad.

I snart sagt alla verk och institutioner rustades det af alla krafter för att vara fullt beredd att mottaga den stora "främlingsströmmen".

Att denna på de flesta håll överskattats blev också snart konstaterat. Inte förändrar en stad, så stor som Stockholm fysionmi därför, att några tusen främlingar anlända!

Också inom polisen rustades det.

Kåren ökades med extra konstaplar så att den gick upp till nära 900 polismän — befälet inberäknade. Förutom de vanliga språkkurserna, anordnades fortsättningskurser i de tyska och engelska språken.

Särskilda ordningsföreskrifter stadfästes att gälla å gator och platser i närheten av Stadion.

Som permanent kommendering vid själva Stadion och gatorna däromkring uttogs ett sjuttio-tal poliskonstaplar. Dessa, som voro språkkunniga, d. v. s. kunde utom sitt modersmål antingen tyska eller engelska, buro respektive lands miniatyrflaggor på vapenrocken, över vänstra bröstfickan.

Alla fridagar och fripass indrogos.

Tjänstgöringen var under sagda tid synnerligen ansträngande, ofta onödigtvis. Ordningsspolisen i Stockholm är — utan smicker — en bland världens bäst ordnade och mäst representativa institutioner. Den består utslutande av ungt, exerceerat och väl-disciplinerat folk med avlagda examina och goda rekommendationer.

Också visade polismännen att de voro sin uppgift vuxna, när de under den

En polispatrull under Olympiska spelen i Stokholm.

Figur 24: Artikel om språkkunniga konstaplar vid Stockholmsolympiaden. (Pass 1912).

¹⁷³ Pass 1912:12, s. 221.

¹⁷⁴ Pass 1913:9, s. 179.

4.5 Världsspråk

I Pass framkommer att det under denna tid förekom åtskilliga diskussioner bland poliskonstaplar om ett framtida världsspråk. Det stora världsspråket vid den här tiden var Esperanto. För detta språk argumenterade Svensk polistidning samtidigt som den fackligt oberoende polistidningen Pass menade att Ido var rätt väg att gå.¹⁷⁵ Stundtals fördes en intensiv kamp för de båda språkinriktningarna”.¹⁷⁶

Figur 25: Annonns med reklam för språktidning. (Pass 1911).

Ido är ett språk som skapades 1907 för att underlätta internationell kommunikation.¹⁷⁷ Ido behandlades i riksdagen¹⁷⁸ där det menades att världsspråket skulle vara till hjälp för bland annat kommunikations- hotell- och turistpersonal.¹⁷⁹ Från polisiärt håll framhölls att ett världsspråk skulle kunna underlätta samarbete mellan olika länders polisorganisationer gällande bland annat efterlysningar.¹⁸⁰ Svenska Ido-förbundet bildades 1911¹⁸¹ och några år senare satte en grupp Stockholmskonstaplar upp en egen Ido-klubb (Polica Ido-Klubo di Stockholm).¹⁸² I såväl Stockholm¹⁸³ som Göteborg¹⁸⁴ genomfördes sedan nybörjarkurser för konstaplar på söndagarna.

¹⁷⁵ Pass 1911:8, s. 194.

¹⁷⁶ Pass 1911:11, s. 248; Pass 1913:10, s. 187.

¹⁷⁷ IDO-stiftelsen för språkforskning till Hellmut Röhnischs minne.

¹⁷⁸ Pass 1915:3, s. 38–39.

¹⁷⁹ Pass 1912:4, s. 76–77.

¹⁸⁰ Pass 1911:6, s. 153.

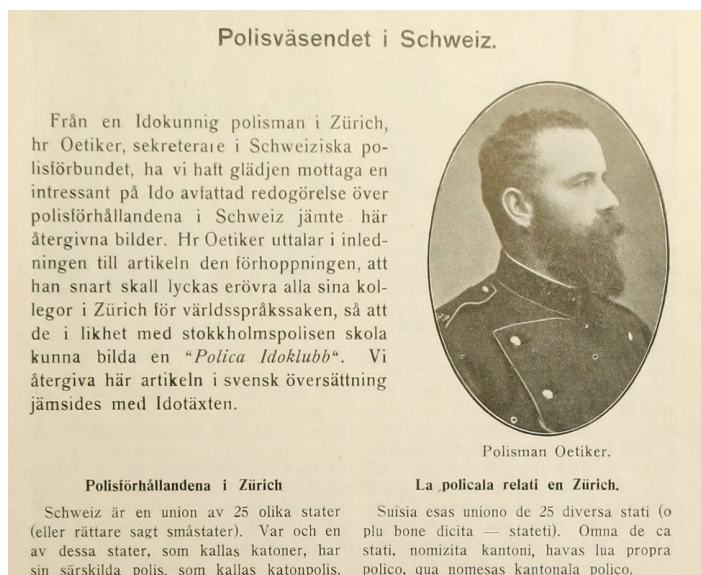
¹⁸¹ Pass 1912:1, s. 20.

¹⁸² Pass 1914:1, s. 18.

¹⁸³ Pass 1914:3, s. 56.

¹⁸⁴ Pass 1914:11, s. 195.

Eftersom ordbok saknades publicerade Pass ett antal ord i varje tidning.¹⁸⁵ Vidare förekom övningar och pristävlingar där språkkunskaperna testades i vilka konstaplarna kunde delta.¹⁸⁶ En av medlemmarna i Stockholmspolisens Ido-klubb blev sedermera läromedelsförfattare,¹⁸⁷ och förutom att ta fram ett lexikon stod han även i nära kontakt med flera språkvetare nere i Europa.¹⁸⁸ En av dessa, en fängslad belgisk general skrev brev till den svenske konstapeln i vilket det bland annat framgick att ”Det definitiva införandet av ett universellt världsspråk skulle vara civilisationens största framsteg.”¹⁸⁹ Trots det livliga intresset bland poliskonstaplar om världsspråk framgår det inte av litteraturen att detta var något som aktivt stöddes av arbetsgivaren (jämför kapitel 4.4 om moderna språk). En anledning till detta kan vara att det vid denna tid inte stod klart vilken (om någon) av de båda språkinriktningarna som skulle vinna framgång. Vidare kan polisbefälen haft svårt att se den direkta nyttan av att stödja något som fortfarande diskuterades och därtill var att beteckna som framtidsprojekt.

Figur 26: Artikel om världsspråk och internationella kontakter. (1914).

¹⁸⁵ Pass 1912:1, s. 37.

¹⁸⁶ Pass 1912:1, s. 20.

¹⁸⁷ Pass 1913:10, s. 193.

¹⁸⁸ Pass 1913:1, s. 215.

¹⁸⁹ Pass 1915:11, s. 133.

4.6 Filantropi

Av några artiklar framgår att det anordnades ekonomiska insamlingar till brottsutsatta och behövande konstaplar men det förekom även insamlingar till andra i behov av hjälp. Som exempel kan nämnas att i samband med mordet på konstaplar i Haparanda 1908 och Sandviken 1920 samlade poliser in pengar till de efterlevande. Insamling skedde också till krigets offer i Tyskland och Österrike under första världskriget.¹⁹⁰ 1914 blev vidare en Stockholmskonstapel överkörd och dödad av en bil samma dag som hans dotter föddes. Även här ordnades med insamling och då ”till barnets framtida behov och fostran”. Konstaplarna ville vidare ”åta sig den lilla plantans vård och fostran” och bad mamman att döpa barnet till Maria, eftersom pappan jobbade i Maria polisdistrikt i Stockholm.¹⁹¹ Flickan kom att kallas ”Polisens dotter” och året därpå fattade staden beslut om årlig pension åt såväl änkan som dottern.¹⁹² Ovanstående exempel visar att poliskonstaplarna på privata initiativ och med privata medel också ägnade sig åt att värna andra inom yrkeskåren. Exempelen visar också att dessa kollegiala initiativ kunde tas över av polismyndigheterna.

4.7 Vilohemsförening

Poliskonstaplarnas behov av vila och återhämtning kommer till uttryck på flera ställen i litteraturen. Pass läsare Carl W. Torell från Västervik¹⁹³ skriver till exempel i en insändare från 1912 att försök gjorts att få Svenska Polisförbundet att engagera sig i en vilohemsförening, men att dessa försök misslyckats. Han skriver vidare att den hårda tjänstgöringen med lite vila kunde leda till nervositet, varför det behövdes billiga boenden för återhämtning av kraft. Finansieringen skulle ordnas med årlig avgift tillsammans med fester och en särskild julpublikation.¹⁹⁴ Han menade vidare att frågan borde kungöras i tidningar¹⁹⁵ samt att undersöka hur

¹⁹⁰ Svenska Polisförbundet, 1928, s. 121.

¹⁹¹ Pass 1914:6, s. 118.

¹⁹² Pass 1915:8, s. 96.

¹⁹³ Enligt Fridell, Alfred. Levin, Joh. 1918. var C. W. Torell (född 4 februari 1871) överkonstapel i Västervik. Han anställdes den 1 april 1895 och befordrades till överkonstapel den 1 januari 1908.

¹⁹⁴ Pass 1912:10, s 189.

¹⁹⁵ Pass 1912:11, s. 197–198.

järnvägsmännen, som redan hade ett vilohem, gått tillväga. Förslaget fick som sagt avslag hos fackförbundet, men stöddes av Pass som menade att verksamheten kunde starta i liten skala.¹⁹⁶

Frågan om vilohem behandlades fackligt lokalt under 1910-talet. Där-ibland i Malmö 1911 då ordföranden Th. Steen föreslog vid ett styrelse-möte att man skulle diskutera om det vore lämpligt att ett semesterhem in-rättades för poliskåren. Styrelsen menade att det var ett bra förslag och att det skulle tillsättas en kommitté för att närmare utreda frågan. Vilket resul-tatet blev framgår inte av protokollen och frågan tycks småningom ha dött ut på grund av bristande gehör.¹⁹⁷

Frågan om vilohem tydliggör ett behov av återhämtning på annan plats än bostadsorten.

4.8 Resor och utflykter

Enligt litteraturen framgår att det fanns ett intresse för resor (inrikes och utrikes) i poliskåren. 1912 utlyste polistidningen Pass en tävling för att värva nya prenumeranter. Förstapris var en biljett från Sverige till Köpen-hamn, Kiel, Hamburg, Berlin och tillbaka till Sverige.¹⁹⁸ Även om de flesta poliser inte själva hade råd att resa verkar det ha funnits ett intresse av att läsa om andras äventyr, stora som små. I ett nummer finns ett reportage om att en göteborgskonstapel sommaren 1913 gjorde en en semesterresa till Helsingborg och vidare mot Köpenhamn.¹⁹⁹ Samma sommar åkte, enligt Pass, en annan konstapel till Köpenhamn för att gå på zoo, besöka en hunduppvisning och hälsa på hos den lokala polisen.²⁰⁰

Vidare framgår i ett annat nummer att en dansk konstapel tillbringade sin semester på cykel genom Sverige²⁰¹ samtidigt som 400–500 danska polismän med anhöriga kom till Malmö för att hälsa på hos den svenska polisen samt besöka Baltiska utställningen 1914.²⁰² På nästa sida följer en annons för cyklar samt del av ett semesterbrev.

¹⁹⁶ Pass 1915:2, s. 25.

¹⁹⁷ Bodman, 1953, s. 76.

¹⁹⁸ Pass 1912:12, s. 233.

¹⁹⁹ Pass 1913:6, s. 126–128.

²⁰⁰ Pass 1913:8, s. 144–146.

²⁰¹ Pass 1916:8, s. 76–77.

²⁰² Pass 1914:7, s. 127; Bodman, 1953, s. 105.

**Naumann's
"Germania"**

VELOCIPEDER af olika slag äro införda i den svenska cykelmarknaden sedan 25 år och har därunder, genom sin lätta gång, noggranna solidtillverkning och stora varaktighet tillvunnit sig i alla sportkretsar ett anseende som de förstklassigaste cyklar.

Inregist.
Varumärke.

Lagligt
skyddadt.

Som torde
noggrant
beaktas.

Ständigt
välsorterat
lager

Velociped-
delar,
Gummiringar,
Ringklockor,
Lyktor
m. m.

Ärlig tillverkning: 35,000 CYCLAR.
1 års garanti.
40 medaljer och första pris. 8 patenter.

Martin Schmidt
Kungssportsplatsen. GÖTEBORG. Telef. 9183.
(Hörnet af Stora Nygatan).

Generalagentur för:
A. G. vorm. Seidel & Naumann i Dresden.

Figur 27: Cykelannons. (Pass 1908).

Semesterbrev.

Köpenhamn den 6/7 1913.

Efter 2 timmars behaglig resa med ångbåt var jag framme i Köpenhamn. Vad som först väcker främlingens uppmärksamhet, då han för första gången ser den danska huvudstaden, är de många prydliga tornen, som här och var sticka upp gruppvis och ge staden en säregen prägel. Mitt första göra var att söka komma i polisens klor som det så vackert heter på tidningssvenska. Och det dröjde icke länge förr än jag blev fast.

Jag hade knappast hunnit lämna båten, då jag greps i armen och fördes in i en automobil, som förde mig till hotell "Kongen av Sverge", där rum beställts åt mig. Det var min vän, politiassistent Jens Jensen, som på detta sätt omhändertog mig och under hans faderliga omvårdnad och samvetsgranna bevakning tillbringade jag nu två oförgätliga dagar i "Kongens by." Ett särskilt program för min vistelse hade uppgjorts. Första dagens program upptog besök å Dyrskuet kl. 2—4, middag kl. 5, polishundsuppväning kl. 6—7, fäst å rådhuset kl. 8.

Figur 28: Del av brev. (Pass 1913).

Vidare kan nämnas att enligt Pass fick en konstapel ett stipendium från Göteborgs Aftonblad för att besöka utställningen i Malmö. Stipendiet erhöles i konkurrens med 309 sökande och var på 100 kronor tillsammans med kostnadsfri bostad under fem dagar. Med stipendiet följde en skyldighet att skriva en halv spalt i tidningen om det starkaste intrycket från Baltiska utställningen.²⁰³ Detta publiceras dock inte i Pass.

Utflykter hörde våren och sommaren till, och i dessa sammanhang var det inte sällan fack- och nykterhetsföreningar som stod för arrangemangen. I Malmö anordnade fackföreningen årliga sommarutflykter.²⁰⁴ I juli 1914 ordnade Göteborgs polismäns helnykterhetsförening en familjeutflykt till Slottsskogen,²⁰⁵ och vid denna tid begav sig även Stockholmspolisens ut på en sommarutflykt som beskrivs så här:

Huvudstadens polismän slogo sig häromdagen lösa och foro ut i det gröna och svalkade sig. [...] Man styrde kosan till Kalvholmen i Mälaren. Här tillbraktes den vackra

²⁰³ Pass 1914:6, s. 113.

²⁰⁴ Bodman, 1953, s. 103.

²⁰⁵ Pass 1914:6, s. 118.

*sommardagen med allt vad som till en lyckad utflykt hör och till den glada stämningen bidrog icke minst polisens egen musikkår. Vid 10-tiden på kvällen återvände man till staden och de väntande passen igen. För att ge så många av kårens medlemmar som möjligt tillfälle att deltaga hade för dagen patrulleringen inskränkts något.*²⁰⁶

I Malmö anordnade fackföreningen årliga sommarutflykter. 1910 hade de en livlig diskussion om resmålet eftersom alternativen järnväg och båt mot varandra. En av de som förordade järnväg menade att: ”under en sjöresa kvinnor och barn kunde bli sjösjuka”²⁰⁷

Genom detta avsnitt ser vi att enskilda semesterresor inte sällan var resultat av priser i tävlingar eller stipendier. Sett till kapitel 4.4 om moderna språk kunde det också handla om studieresor. Kortare utflykter över dagen ordnades av de ideella föreningarna. Utifrån vad som framgår av materialet finns det skäl att tro att ett fåtal poliskonstaplar åkte på längre semesterresor samtidigt som fler hade möjlighet att följa med på de kortare utflykter som anordnades. Vad gäller de senare hade också poliskonstaplarnas familjer möjlighet att följa med. Av artiklarna framgår ingen information om konstaplar som rest utomlands för att bosätta sig. Samtidigt förekommer återkommande och över tid flera annonser om ångbåtsförbindelser till övriga världen.

Rederiaktiebolaget TRANSATLANTIC, Göteborg	
DIREKTA REGULIERA ÅNGBÅTSFÖRBINDELSER:	
Sverige—Sydafrika	
Sverige—Australien (via Durban)	
Sverige—Australien (via Suezkanalen)	
Australien—Sverige	
Sundaöarne—Sverige	
Närmare meddela:	
REDERIAKTIEBOLAGET TRANSATLANTIC	:: GÖTEBORG
TEL. 4738 & 5088	Telegr.-adr. "NIKE"
Sverige—Mexico—U. S. A.	
och vice versa	
Direkt regulier månattlig ångbåtsförbindelse mellan Göteborg och Newport News, New Orleans, Galveston, Tampico & Vera Cruz samt mellan Göteborg och Baltimore, Philadelphia, New York & Boston upprätthålles av undertecknade	
Aktiebolaget Svenska Amerika Mexico Linien, Göteborg	
Telegramadr. "Amermex". Telef. 1867 & 9560	
Befraktningssagenter:	
A.-B. Sandström, Stranne & Co., Göteborg.	Tel.-adr. "Sandis". Telef. 8883

Figur 29: Annonser om ångbåtsförbindelser. (Pass 1915).

²⁰⁶ Pass 1914:7, 126.

²⁰⁷ Bodman, 1953, s. 103.

4.9 Fester och jubileer

Enligt Pass reportage ordnade olika polisföreningar – fackförbund, helnykterhetsförening, idrottsförening, musikkår med flera – fester för sina medlemmar. Dessa fester var öppna för familjer och kunde samla flera hundra personer.²⁰⁸ Ibland anordnades festerna på flera datum för att alla skulle kunna vara med.²⁰⁹ Programpunkter kunde exempelvis vara sång, musik och diktuppläsning.²¹⁰ Vidare återger tidningen att det på festerna förekom kuplettsång, solon, folkdansuppväsning samt dans till in på småtimmarna.²¹¹ Andra alternativ var soaré med dans och kabaréuppträdanden i pauserna tillsammans med uppträdanden av Polisens musikkår.²¹² Den ekonomiska behållningen från festerna gick till respektive förening.²¹³ Vid invigningen av ett polishus i Göteborg anordnades samtidigt en fest från vilken nettobehållningen användes för inköp av lektyr och sällskapsspel till stationens sällskapsrum.²¹⁴

En annan typ av festlighet var firande av de som fyllde jämt och avtackning av pensionärer. Ett firande kunde till exempel ske genom att jubilaren blev uppvaktad med sång på morgonen och att dagen avslutades med supé på restaurang.²¹⁵ Andra alternativ var att bli uppvaktad med sång i hemmet av polissångkören²¹⁶ för att senare bjuda arbetskamraterna på fest²¹⁷ eller middag i bostaden.²¹⁸ Vidare hölls större festsupéer för pensionerade polismän.²¹⁹ Gåvor till pensionärer kunde vara saker som: väggur, kikare, bino-
kel av guld,²²⁰ blomsterurna av drivet silver,²²¹ silverkrycka, taklampa

²⁰⁸ Pass 1912:3, s. 46; Pass 1912:1, s. 17; Pass 1914:11, s. 192–193.

²⁰⁹ Pass 1912:1, s. 17; Pass 1915:2, s. 27.

²¹⁰ Pass 1912:1, s. 17.

²¹¹ Pass 1912:3, s. 46; Pass 1915:2, s. 27.

²¹² Pass 1915:2, s. 27.

²¹³ Se bl.a. Pass 1912:3, s. 46 och Pass 1915:2, s. 27.

²¹⁴ Pass 1914:11, s. 192–193.

²¹⁵ Pass 1914:2, s. 29.

²¹⁶ Pass 1914:3, s. 54.

²¹⁷ Pass 1914:3, s. 54–55.

²¹⁸ Pass 1914:3, s. 54.

²¹⁹ Pass 1913:8, 160.

²²⁰ Pass 1912:5, s. 85.

²²¹ Pass 1912:7, s. 121.

och²²² polisbricka i guld.²²³ En sextioåring fick en fåtölj i mahogny²²⁴ samtidigt som gåvor till femtioåringar kunde bestå av: silverurna med inskription,²²⁵ guldur med kedja,²²⁶ silverkandelabrar, käpp med silverkrycka,²²⁷ snusdosa i silver,²²⁸ kaffeservis i silver,²²⁹ ”präktig blomsteruppsats”,²³⁰ skrivbordsuppsats.²³¹ ”värdefull rök pipa”,²³² ”dyrbart guldur”²³³ samt telegram och blommor.²³⁴

På nästa sida följer en helsida ur Pass från 1914 med ett antal jubilarer.

²²² Pass 1912:9, s. 172.

²²³ Pass 1913:8, 160.

²²⁴ Pass 1914:3, s. 54.

²²⁵ Pass 1912:9, s. 172.

²²⁶ Pass 1914:3, s. 54.

²²⁷ Pass 1914:2, s. 29.

²²⁸ Pass 1914:3, s. 54–55.

²²⁹ Pass 1916:8, s. 80.

²³⁰ Pass 1916:3, s. 26.

²³¹ Pass 1915:4, s. 45.

²³² Pass 1914:10, s. 175.

²³³ Pass 1914:10, s. 175.

²³⁴ Pass 1913:1, s. 43.

Hyllade polismän.

På sin 50-årsdag blev överkonstapeln vid Göteborgs poliskår, Ernst Dahlgren föremål för en vacker hyllning av befäl och manskap i tredje polisdistriktet.

E. Dahlgren.

På morgonen vaktades hr Dahlgren i sitt hem med sång av polissångkören. Sedermera uppvaktade å polisstationen distriktets personal, varvid genom kommissarien Thorsén överlämnades med några lyckönskande ord en subskriberad gåva, bestående av ett guldur med kedja. Jubilaren erhöll även en vacker blomsteruppsats.

* * *

Malmöhus län. En vacker hyllning fick kommissarien för centralpolisen i Malmöhus län, löjtnant Nils Åkesson i Eslöf, emottaga på sin 60-årsdag, den 4 mars. Tidigt på morgonen uppvaktades han av sina underordnade vid centralpolisen, vilka framburo sina lyckönskningar. Under dagens lopp fick han en massa lyckönskningar i form av telegram och blev från kamrater och överordnade vid Skånska husarregementet ävensom från vänner och bekanta i Eslöf.

* * *

Västervik. Då konstapel J. P. Carlsson i Västervik den 28 februari fyllde 60 år, uppvaktades han på morgonen i sitt hem av poliskåren. Efter det en musiksextett utfört ett par musiknummer, överlämnades till hr Carlsson en fåtölj av mahogny med inskription: "På 60-

årsdagen av Västerviks poliskår efter 35 års tjänstgöring". Vidare fick hr Carlsson på födelsedagen av vänner och bekanta mottaga telegram och lyckönskningar. På aftonen gav hr Carlsson supé i sitt hem, för en del inbjudna, bland dem poliskåren.

* * *

J. A. Frylén i Karlshamn fyllde lördagen den 14 mars 50 år. Med anledning af dæns betydelse hade hela poliskåren samlats å polisstationen för att uppvakta honom, då han kl. 9 f. m. inställde sig till tjänstgöring.

Konst. J. Frylén.

Stadsfiskalen A. O. Hasselberg höll ett anslående anförande, hvori han frambar samtliga kårmedlemmarnes lyckönskningar till 50-åringen, samt erinrade om hurasom Frylén genom sitt lugna och sympatiska uppträdande i sällsynt grad tillvunnit sig sina förmäns bevägenhet och förtroende samt sina kamraters aktning och tillgivenhet; hvarefter stadsfiskalen utbringade ett trefaldigt lefve för 50-åringen, vilket besvarades med tre rungande hurrarop. — Dessa voro med all säkerhet de första hurrarop som höjts inom nuvarande polisstations vägg. — Som minne af dagen överlämnades till Frylén genom stadsfiskalen en silfversnusdos med inskription samt blommor, vilken minnesgåva åstadkommits genom subskription av samtliga kamrater inom Västra Blekinge Polisförening.

Frylén tackade, djupt rörd, för den hyllning som kommit honom till del. Under dagens lopp anlände telegram till 50-åringen, däribland från t. f. borgmästaren.

Figur 30: Hyllade polismän. (Pass 1914).

Dessa reportage i Polistidningen Pass ger oss bilden av att det erbjöds tillfällen att mötas gemensamt och i festliga sammanhang utanför den uniformerade tjänstgöringen. I likhet med utflykterna (kapitel 4.8) var också poliskonstaplarnas familjer inbjudna till dessa fester. Samtidigt pekar materialet på att jubileer såsom firande av födelsedagar och avtackning av pensionärer var förbehållet de närmaste kollegorna. I dessa senare fall var

också arbetsgivaren inblandad vilket bland annat framgår av att flera högtidlighållanden hölls på polisstationen och att polismyndigheten var med och bidrog till gåvor. Samtidigt framgår det av materialet att bemärkelse-dagar kunde börja firas på stationen för att senare under kvällen mynna ut i en fest för ett större sällskap.

4.10 Nykterhetsförbundet

Enligt litteraturen fanns ett intresse bland poliskonstaplar för nykterhetsfrågor. Sveriges polismäns helnykterhetsförbund drev frågan om att förbjuda rusdrycker, eftersom dessa bland annat ansågs splittra familjeliv och vara ett hinder för den demokratiska utvecklingen.²³⁵ Helnykterhetsförbundets lokalavdelningar ordnade åtskilliga aktiviteter såsom föredrag och familjesammankomster. Föredragen hölls av medlemmarna och kunde innefatta fritt valda ämnen. Efter föredraget följde opponering från åhörarna. Såväl anslutna som ickeanslutna poliskonstaplar med familjer bjöds in till sällskapsaftnar, vilka kunde innehålla föredrag, supé, musik, sång och lekar.²³⁶

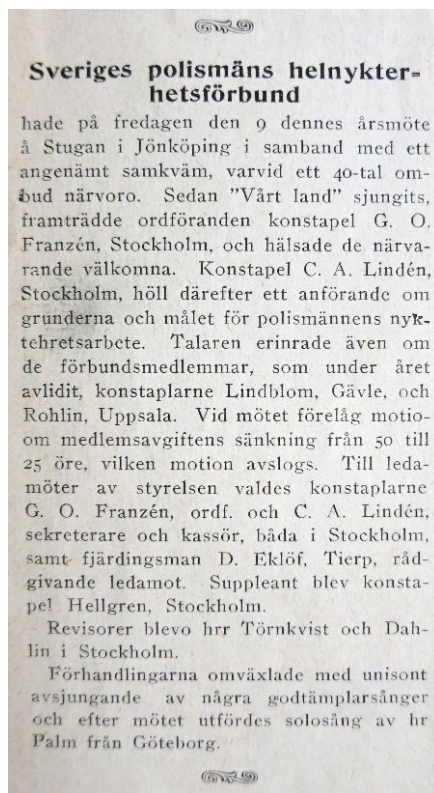

Figur 31: Annonser om nykterhetscaféer och ett utskänkningsställe. (Pass 1909 och 1910).

²³⁵ Pass 1911:11, s. 243–244.

²³⁶ Pass 1911:11, s. 243–244.

1910 hade Sveriges polismäns helnykterhetsförbund 666 medlemmar²³⁷ och vid tioårsjubileet 1915 var medlemsantalet ca 400 och med representation i 18 städer.²³⁸ 1924 hade medlemsantalet sjunkit till 144.²³⁹ Av Jönköpingspolisens 28 konstaplar 1907 var 24 medlemmar i helnykterhetsföreningen.²⁴⁰ Vidare kan nämnas att en Stockholmskonstapel och nykterhetskämpe åkte runt landet och höll föredrag. Vid ett föredrag i Göteborg 1913 inledde han med nykterhetsrörelsens historia innan han övergick till att mana till nykterhet och sammanslutning.²⁴¹ 1914 fattade Göteborgs polismäns helnykterhetsförbund beslut om att ombesörja prenumeration av tidningen Reformatorn till stadens alla polisstationer samt att ordna en nykterhetsfest.²⁴² De svenska nykterhetsförbunden utgjorde en folkrörelse som erbjöd sina medlemmar breda möjligheter till aktiviteter inom föreningarna. Att poliskonstaplar valde att engagera sig i det egna helnykterhetsförbundet kan vid sidan av en övertygelse om att rusdrycker splittrar familjer och hindrar demokratisk utveckling, också ha handlat om möjligheten att ta del av aktiviteter i ett socialt sammanhang. Vid sidan av tidigare nämnda föredrag och familjesammankomster handlade det också om utflykter och fester (se kapitel 4.8 och 4.9).

Figur 32: Artikel om årsmöte.
(Pass 1912).

²³⁷ Jönköpingspolisens pensionärsförening, 2006, s. 144.

²³⁸ Pass 1915:8, s. 100.

²³⁹ Jönköpingspolisens pensionärsförening, 2006, s. 144.

²⁴⁰ Jönköpingspolisens pensionärsförening, 2006, s. 143.

²⁴¹ Pass 1913:10, s. 193.

²⁴² Pass 1914:1, s. 13.

4.11 Litteratur och konst

Den undersökta litteraturen visar att år 1894 inrättade poliskammaren i Malmö ett bibliotek för konstaplarna. Det handlade om ett hundratal böcker för utlåning. 1910 överfördes dessa och andra böcker till Malmö Poliskårs bibliotek vilket satts upp av Polisföreningen Kamraten.²⁴³ Vidare anordnade föreningen kurser och föreläsningar för att fördjupa poliskonstaplarnas kunskaper i allmänna ämnen och språk.²⁴⁴ Även i utlandet förekom stöd från polisledning för att inrätta bibliotek.²⁴⁵

I Pass från 1910-talet tipsas bland annat om böcker rörande: fingeravtryck, polishundsdressyr, världsspråk och vetenskap.²⁴⁶ Vidare tipsas om en matrikel som satts samman över Sveriges alla polismän²⁴⁷ samt om realistiska socialromaner.²⁴⁸ Gällande de senare kan nämnas en dansk konstapel som skrivit en bok om en glädjeflickas öden fram till hennes väg mot den slutliga undergången samt en roman som skildrar samhällets undre värld.²⁴⁹ Nedan följer exempel på några av litteraturannonserna i Pass.

Billighetsupplaga
af
Sveriges Rikes LAG
med
**Förklaringar, prejudikat,
formulär och sakregister**
utgifven af
Ebbe Gustaf Flensburg,
Rådman i Stockholm.
Den nya upplagan utkommer i
**20 häften om 64 sidor
à 25 öre pr häfte.**
Prof kunna erhållas direkt från förlaget eller från våra kommissionärer på platsen. Agenter antagas.
Fröléen & Comp.,
STOCKHOLM.

Lärobok i
Polishundsdressyr
av **P. W. Törnqvist.**
Pris 1 krona.
Tillhandahålles å *Pass' Expedition,*
Arkaden, Göteborg.

• **Hvar 8 dag** •
Illustrerad Magasin.
Innehåller veckans in- och utländska händelser och porträtt i ypperliga illustrationer. Biografier, Berättelser, Roman Nötknäppare. Porträttgalleri. Veckans dagar. Anekdoter m. m.
Prenumerationspris: Kr. 5 pr år, Kr. 1.25 pr kvartal.
Lösnummer 10 öre.

Figur 33: Annonser om litteratur.

²⁴³ Hansen, 1949, s. 168.

²⁴⁴ Bodman, 1953, s. 86.

²⁴⁵ Pass 1912:1, s. 15.

²⁴⁶ Pass 1912:1, s. 9.

²⁴⁷ Pass 1913:2, s. 27; Pass 1913:3, s. 50.

²⁴⁸ Pass 1912:12, s. 214.

²⁴⁹ Pass 1913:1, s. 11.

Annan vanligt förekommande reklam i Pass handlade om så kallade 25-öresböcker (bild nedan). Denna annons kan jämföras med kapitel 4.1 om hur en stockholmskonstapel berättar att han fördrev tiden på Operan 1917.

Revolution inom den svenska bokmarknaden.

Åhlén & Åkerlunds Nya 25-öresböcker

Kommissionärer såväl manliga som kvinnliga antagas. Hundratals kronor förtjänas på lediga stunder.

De bästa romanerna af August Blanche, Emilie Flygare-Carlén, Sophie Schwartz, m. fl. Tidigare arbeten af Selma Lagerlöf, V. von Heidenstam, Aug. Strindberg m. fl.

Prenumerationskupong. Klipp ur denna kupong, ifyll den och insänd den till närmaste bokhandel eller direkt till Åhlén & Åkerlunds förlag, Göteborg. Undertecknad prenumererar tillsvidare å ex. hvarje vecka af Vecko-Journalen med »Allt för Alla» pr 10 öre samt Åhlén & Åkerlunds Romaner af Sveriges mest berömda författare å 25 öre pr volym. Namn: Bostad: Postadress:	Agentkupong. (Endast för agentansökningar.) Klipp ur och insänd denna kupong jämte 35 öre i frimärken i slutet kuvert till Åhlén & Åkerlunds Förlag, Göteborg, så erhållas fraktfritt 1 ex. Vecko-Journalen med »Allt för Alla» samt 1:sta volymen Emilie Flygare-Carléns berömda roman: Ett köpmanshus i skärgården. Undertecknad, som önskar samla abonnenter å Vecko-Journalen med Åhlén & Åkerlunds romaner af Sveriges mest berömda författare, anhåller härmed om prof och agentvillkor. Namn: Bostad: Postadress:
---	---

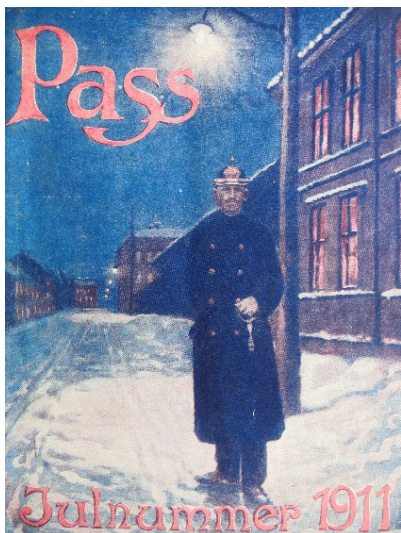
Figur 34: Annons om 25-öresböcker. (Pass 1914).

Chefredaktören för Pass ägnade det mesta av sin fritid åt litteratur och språkstudier. De pengar han hade kvar efter att allt annat var betalt gick till att köpa böcker. Han ville studera på läroverk, vilket ledde till att polischeffen ordnade så att tjänstgöringen lades på tider så att han kunde gå i skolan på sin fritid.²⁵⁰

En annan göteborgskonstapel målade på sin fritid. Han hade först gått en teckningskurs innan han fortsatte undervisas av "en artist till yrket". Även om han inte kunde leva på sitt målade fann några av hans tavlor köpare.²⁵¹ På nästa sida återges en artikel om denne konstapel.

²⁵⁰ Törnqvist, 1960, s. 42.

²⁵¹ Pass, 1911:12, s. 268.

Figur 35: Tidningsomslag.
(Pass 1911).

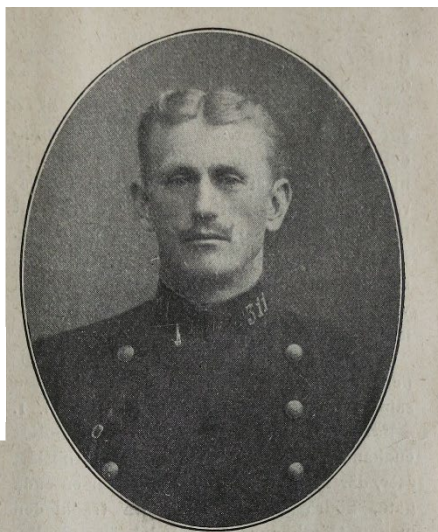
En göteborgskonstapel som målare.

Den bild, som pryder titelsidan av Pass' julnummer för året, återger en scen ur en patrullerande poliskonstapels dagliga tjänstgöring. Motivet är hämtat från Göteborg och konstnären är en göteborgskonstapel, n:o 311 O. Ström.

Det torde knappast höra till det alldagliga, att en i tjänst varande poliskonstapel på sina fristunder ägnar sig åt de sköna konsterna. Och då vederbörande lyckats att på sina relativt få lediga stunder utan andra förutsättningar än ett inneboende konstsinne och utan annan undervisning än den han kunnat bibringa sig själv, höja sig så avsevärt över det vanliga amatörmåleriets nivå, tyder detta på en inneboende begåvning, som förtjänar ej blott omnämnas utan även sättas i tillfälle till vidare utbildning.

Konstapeln Ström är en norrlänning och född den 12 febr. 1884, således f. n. 27 år gammal. Hans lust för målning, vilken otvivelaktigt "legat i blodet" både länge och väl, kom ej "till utbrott" förr än 1910 på våren, då Ström efter en genomgången teckningskurs började fundera på hur det skul-

Figur 36: Artikel om en göteborgskonstapel. (Pass 1911).

Poliskonstapel O. Ström.

le vara att försöka sig på färgbehandling av de motiv han förut tecknat. Försöket utföll bra och hr Ström har sedan fortsatt att utbilda sig. Flera af hans dukar ha som nämnt, redan röjt otvetydiga bevis på en mera ovanlig begåvning och några arbeten ha t. o. m. funnit köpare. F. n. åtnjuter hr Ström undervisning av en artist till yrkets och det är att hoppas, att tillfälle till fortsatt utbildning ej skall utebliva.

Bilden på titelsidan är, som sagt, hämtad från göteborgskonstapels patrulltjänstgöring. Polismannen i förgrunden är konstnären själv under kvällspatrulleringen på Kvillebäcksvägen. Den upplysta byggnaden till höger är Mustads margarinfabriks kontor. Perspektivet i bakgrunden visar Kvillebäcksgatan upp mot Porslinsfabriken. Af synnerligt god värkan är återgivandet av den elektriska lampans ljusskimmer på snön. Å denna duk liksom å flera andra framträder ljusreflexbehandling som målarens kanske starkaste sida.

R.

4.12 Studier och diskussion

Allmänbildning genom studier och diskussion är sådant som återkommer i materialet. Som exempel kan nämnas att vid rekrytering av nya konstuplar framhöll polisbefäl vikten av att dessa skulle ha inhämtat viss grad av allmänbildning, vilket polisledningen gärna såg underhölls.²⁵²

Hösten 1913 fanns det till exempel möjlighet för Stockholmskonstuplar att läsa kurser för att senare kunna avlägga realskoleexamen.²⁵³ Chefredaktören för Pass var en av de som avlade realskoleexamen, men på Östra Realskolan i Göteborg i Göteborg.²⁵⁴ Se vidare kapitel 1.3.1.

Under åren närmast före första världskriget fanns i Malmö en förening som anordnade föredrag och diskussioner i olika ämnen. Det uttalade syftet var att främja polismännens ”kulturella lyftning”.²⁵⁵ Även i Jönköping bildades en ”studie- och diskussionsklubb”. Föreningen anordnade föreläsningar i bland annat allmänbildande ämnen, dock inte politik.²⁵⁶ Med stadsbidrag var det möjligt att köpa in juridisk litteratur och prenumerera på tidningar.²⁵⁷ Andra studierelaterade aktiviteter kunde vara kurser i juridik²⁵⁸ och stenografi.²⁵⁹

I Pass förekommer några annonser om möjlighet att läsa kurser. Däribland denna om att läsa juridik för att sedan kunna söka tjänst som länsman.

Figur 37: Annonser om kurs för länsmansexamen (Pass 1911).

²⁵² Palmgren, 1923, s. 239.

²⁵³ Pass 1913:9, s. 171.

²⁵⁴ Törnqvist, 1960, s. 45.

²⁵⁵ Hansen, 1949, s. 166.

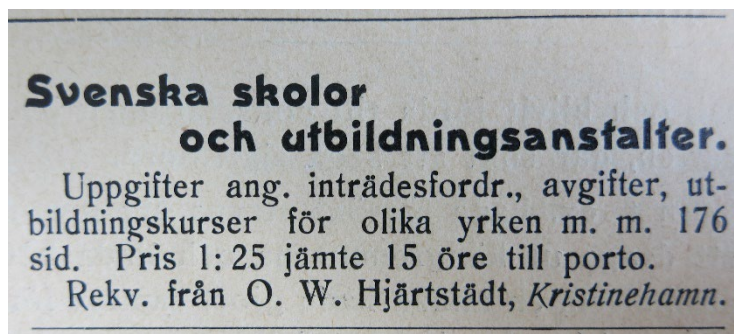
²⁵⁶ Jönköpingspolisens pensionärsförening, 2006, s. 134.

²⁵⁷ Jönköpingspolisens pensionärsförening, 2006, s. 135.

²⁵⁸ Pass 1912:9, s. 162.

²⁵⁹ Pass 1915:2, s. 21; Pass 1915:3, s. 36; Palmgren, 1923, s. 240.

Vidare kunde Pass läsare beställa en förteckning över svenska skolor och utbildningsanstalter genom nedanstående annons.

Figur 38: Annons om katalog över skolor (Pass 1910).

Studier och diskussion är en kategori som hänger nära samman med Moderna språk, 4.5. Världsspråk och 4.10 Nykterhetsförbundet eftersom dessa i stor utsträckning också handlade om att samtala och utbilda sig. Vidare handlade studier också om att förkovra sig i litteratur varför även kategorin 4.11 knyter an. Detta förefaller ha varit viktigt för i alla fall ett antal av dåtidens poliskonstaplar att studera och genom samtal kunde dessa nå en högre grad av bildning.

4.13 Politiska förtroendeuppdrag

Ett fritidsintresse som fanns, oklart hur utbrett, var politiskt engagemang. Efter valen 1912 tog tre poliser plats i stadsfullmäktige. En av dem tillhörande högern i Norrköping, en annan liberal i Göteborg och en tredje tillhörande "de frisinna" i Eslöv.²⁶⁰ Genom fyllnadsval tillkom ännu en detektivkonstapel som "frisinnad", i Stockholm.²⁶¹ I Uddevalla konstaterades först att en invald överkonstapel inte var valbar, eftersom han ansågs lyda stadens order. Beslutet överklagades dock, varpå högre instans gick på överkonstapelns linje.²⁶²

²⁶⁰ Pass 1913:1, s. 5.

²⁶¹ Pass 1913:3, s. 50.

²⁶² Pass 1913:10, s. 192.

Det framgår inte av materialet om dessa poliser fortsatte arbeta som poliser samtidigt som de hade sina politiska uppdrag. Men givet den ordning vi har idag med lokalpolitiker som i regel har det politiska förtroendeuppdraget vid sidan av sin ordinarie anställning är det möjligt att anta att så också gällde dåtidens poliskonstaplar. Samtidigt är detta inte säkerställt varför denna kategori presenteras med reservation för om detta var en fritidssysselsättning eller ej.

5. Avslutning

Syftet med rapporten var att med hjälp av kunskaper om polismännens fritid få ytterligare förståelse för yrkeskårens tjänstgöring och livsvillkor inom ramen för yrkesvalet. Av redogörelserna och studierna som har gåtts igenom för rapporten kan det konstateras att det tidiga 1900-talets polis-tjänst för det flesta poliser var fysiskt och psykiskt krävande. Konstaplarnas oregelbundna tjänstgöring tillsammans med andra pålagor gjorde sannolikt att tiden mellan passen upplevdes kravfylld, begränsad och splittrad. Poliskonstaplarnas fria tid har undersökts i olika källor med tonvikt på tidsskriften *Pass*. Det insamlade materialet har sedan kategoriserats utifrån: *maktlös fri tid*, *personliga plikter* och *fritt valda aktiviteter* vilket varit till hjälp i att teckna en bild av poliskonstapelns hela dygn innanför och utanför tjänstgöringen. Samtidigt är kategoriseringen inte alltid självklar, vilket säkert också hade gällt yrkesgrupper som exempelvis hembiträden och präster.

Till poliskonstapelns *maktlöst fria tid* hörde bland annat krav på exemplariskt uppträdande mellan passen, ovillkorlig rapportering av brott, vittnesmål i domstol, delgivning av stämningar, ständig tillgänglighet i det anvisade boendet, visitationer före och efter passen, materiellvård, fysisk träning och aktiviteter som arbetsgivaren ordnade. Till dessa krav fanns vidare den så kallade "olämplighetsparagrafen" vilken möjliggjorde för befäl att utan närmare motivering avskeda den konstapel som ansågs olämplig. Det är inte orimligt att tro att dessa krav, i kombination med dåtidens hårda sociala kontroll, gjorde att ledigheten mellan passen, skulle kunna klassas som arbete med dagens mått mätt.

Kategorin *personliga plikter* är i likhet med tidigare nämnd kategori en annan del av dimensionen bundenhet och förpliktelser. Empirin visar att extraarbete, för att få ekonomin att gå ihop, kan föras hit. Något som i fallet med en eventuell familj kan betraktas som försörjningsansvar. En relation ledde dock till att konstapeln kunde bli uppassad och få mat i sig på dygnets alla timmar, fast med den ekonomiskt negativa effekten att kvinnan då själv hade svårt att arbeta. Familjelivet verkar dock ha haft en positiv påverkan på den logistiska tryggheten för konstaplarna eftersom de då fick någon som skötte om hushållet med matlagning, tvätt, städning etcetera. Samtidigt försvårade familjelivet den ekonomiska situationen då det bland annat handlade om ytterligare personer att försörja och med krav på

större bostad. Som ett resultat av detta fördes extraarbete till konstapelns personliga plikter, vilket i sin tur bidrog till att dennes fria tid blev tagen i anspråk av andra sysslor för att få ekonomin att gå ihop.

Kategorin *fritt valda aktiviteter* är den bredaste av de tre redovisade. Givet poliskonstaplarnas sociala status – som del av arbetarklassen och samtidigt makthavarnas verktyg – är det inte orimligt att tro att sociala aktiviteter som var öppna för andra, kan ha varit stängda för konstaplarna. Detta kan även ha haft påverkan på deras familjers utrymme att engagera sig i gemensamma aktiviteter. I konstaplarnas fall fanns samtidigt viss möjlighet att organisera aktiviteter tillsammans. Utflykter och fester var dock sådant som vanligen verkar ha varit öppna även för familjemedlemmar. Även ekonomin hade sannolikt påverkan på utrymmet att utöva aktiviteter utanför arbetet. Detta givet poliskonstaplarnas lönenivåer tillsammans med de ekonomiskt svåra åren som följde kring första världskriget.

Det kan konstateras att poliskonstaplarnas tid utanför den uniformerade tjänstgöringen fylldes med aktiviteter som hade med polisiära normer, försörjning eller med kollektivt betonade fritidssysselsättningar att göra. Detta till trots tycks det funnits visst utrymme för mer individuellt betonade aktiviteter, inte minst inom ramen för de fritt valda. Här kan samtidigt faktorer som exempelvis ekonomi, intresse och familjemässiga förutsättningar ha spelat in. Det kan därför vara värt att fråga sig hur representativ den redovisade bilden är för den genomsnittlige poliskonstapeln. Att bilden kan ge en första och allmän uppfattning står dock klart. Materialet har bland annat gett insikt i poliskonstaplarnas villkor samt om vilka önsknings som fanns gällande den fria tiden.

Samtidigt är viktigt att påminna sig om att den empiri som redovisas är pusselbitar, vilka i tidskriftens fall varit föremål för en redaktionell process där material valts ut för publicering. I ett sådant urvalsarbete spelar chefredaktören en viktig roll. I detta fall rörde det sig om polismannen Per Valfrid Törnqvist, med bland annat realskoleexamen och ett stort litteraturintresse (se kapitel 1.3.1). Sammantaget får tidningen ytterst anses representera en person (chefredaktören) och med den urvalsmakt denne satt på. Av de undersökta tidskrifterna framträder bilden av att Pass ville bilda sina läsare. Det är inte orimligt att tro att tidskriften var ett sätt för Törnqvist att arbeta intellektuellt med sin utbildning tillsammans med en eventuell önskan om att bilda poliskåren.

Historiska perspektiv bidra till en förståelse för dagens polisvillkor utanför tjänsten. En sådan förståelse kan komma av dåtidens villkor i relation

till de samtida. Oavsett om det handlar om 1910-talets poliskonstaplar eller 2020-talets polismän är fritiden ett område som kan vara intressant att studera vidare. Genom att lyfta fram exempel ur det förgångna kan vi få svar på varför saker ser ut som de gör idag eller varför de borde se ut på ett annat sätt än vad de gör. Det kan konstateras att det alltså idag finns delvisa drag kvar av polisens maktlöst fria tid. Här kan till exempel nämnas att plikten att vittna. Idag anpassas inte tidpunkten för när vittnesmål ska avläggas efter polisens arbetstider eller arbetsuppgifter, utan det händer att många poliser vittnar i domstol på sin fritid, detta trots att vittnesmålet i princip uteslutande baseras på den enskilde polisens yrkesutövning. Vidare stipulerar 9 § polislagen (1984:387) att poliser har en rapporteringsskyldighet gällande brott som hör under allmänt åtal, och detta är något som även inbegriper fritiden. Till detta finns bland annat 16 § polisförordning (2014:1104) som gör gällande att poliser har vissa skyldigheter även under ledig tid. Det gäller bland annat att självständigt vidta omedelbara åtgärder vid svårare brott eller då det förekommer allvarigare störningar av den allmänna ordningen och säkerheten.

Dagens poliser är också begränsade i vilka bisysslor de kan ha, vilket följer av lag (1994:260) om offentlig anställning. Detta kommer av att dessa arbetstagare inte får ha någon anställning eller något uppdrag eller utöva någon verksamhet som kan rubba förtroendet för hans eller någon annan arbetstagares opartiskhet i arbetet eller som kan skada myndighetens anseende. Detta är något som potentiellt påverkar möjligheten till extrainkomster samt att engagera sig i vissa förtroendeuppdrag.

Avslutningsvis ska sägas något kort om social samvaro, insamlingar och språk. Idag förekommer till exempel nöjeskryssningar över Ålands hav med bara blåljuspersonal (så kallade RAPS eller 112-kryssningar). Dessa branschkryssningar är ett av flera exempel på då poliser möts och tillbringar tid under nöjeslika former. Andra exempel kan vara så kallade tur-lagsfester. Av materialet framkommer att dåtidens poliser ordnade med ekonomiska insamlingar till förolyckade polisers familjer. Även detta är något som förekommer idag. Här kan nämnas insamlingsstiftelsen Blåljus i samverkan vars ändamål är att med insamlade medel stödja och stimulera blåljuspersonal i Sverige och i utlandet. Stiftelsens insamlingar sker inte sällan till förmån för skadade och förolyckade poliser och det handlar då ofta om miljonbelopp. Ett exempel som vi ännu inte ser idag, men som vi kanske borde se är språkundervisning. Materialet visar att dåtidens poliser erbjöds undervisning i moderna språk, något som vid sidan av den löpande

tjänsten också skedde i samband med Stockholmsolympiaden 1912 och den Baltiska utställningen 1914. För dagens poliser skulle språkundervisning kanske kunna handla om att erbjuda poliser som arbetar i så kallat utsatta områden grundkurser i arabiska, somaliska eller andra språk?

6. Kortfattad bibliografi

För yrkesgrupper generellt, har få studier genomförts gällande fritiden.²⁶³ Detta kan ha sin grund i att arbetet varit mer legitimt att utforska, samtidigt som fritiden inte riktigt passat in i en etik som betonat arbetets betydelse.²⁶⁴ För den svenska polisens del, är även dess historiska arbete relativt outforskat.

I Bergmans (1990) etnologiska doktorsavhandling *Poliser mellan klassförtryck och brottsbekämpning* studeras hur en yrkesuppfattning tar form bland de patrullerande konstuplarna i Göteborgs 4:e distrikt under sekelskiftet 1800/1900. Författaren skildrar det vardagliga arbetet samt levnadsvillkor och social ställning. I avhandlingen redovisas bilden av polismännens inte sällan problematiska situation i ett samhälle med hårdnande klassmotsättningar.

I Furuhagens (2004) populärvetenskapliga bok *Ordning på stan* skildras Stockholmspolisen under åren 1848–1917. Boken spänner således mellan oroligheter som ledde till ”den moderna polisens” utveckling och fram till det oroliga krigsåret 1917, då Stockholm åter skakades av kravaller. Genom boken undersöks hur polisen arbetade och utvecklades samt vilken funktion den fyllde i ett samhälle som under denna tid industrialiserades.

I Nyzells (2014) artikel *The Policeman as a Worker – or Not?* studeras Malmöpolisen under åren 1850–1940 med fokus på polisernas sociala bakgrund och dess avgörande betydelse för polisens utveckling och dess sociala, kulturella och politiska synsätt. Författaren belyser bland annat att det tidiga 1900-talets debatt inom den svenska polisen om huruvida en polis skulle ses som arbetare eller inte, kan sägas ha haft Malmö som centrum.

²⁶³ Spross, L. 2016.

²⁶⁴ Karlsson, S-E. 1994.

Källförteckning

Litteratur

- Afvander, Bo & Selling, Lennart. 1984. *Från byling till batong – Örnköldsvikspolisens historia*. Örnköldsvik: Örnköldsviks Allehanda.
- Bergman, Kjell. 1990. *Poliser – mellan klassförtryck och brottsbekämpning*. Doktorsavhandling. Etnologiska institutionen vid Göteborgs universitet. Göteborg: Länsstyrelsens tryckeri.
- Blomberg, Gustaf Adolf. 1968. *Bakom polisens kulisser*. Nordiska museet Stockholm. Lund: Berlingska Boktryckeriet.
- Bodman, Erik. 1953. *Polisföreningen Kamraten 1903–1953*. Malmö: Allhems förlag.
- Brunius, Teddy. 1958. *Polisen i Uppsala 1858–1958*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Bryman, Allan & Bell, Elisabeth. 2017. *Företagsekonomiska forskningsmetoder*. Upplaga 3. Stockholm: Liber AB.
- Carlsson, Börje & Larsson, Håkan. 2007. *Eskilstunapolisens historia*. Utgiven av Eskilstunapolisens historiska förening. Eskilstuna: Ågerups Grafiska AB.
- Dahlberg, Hans. 1999. *Hundra år i Sverige. Krönika över ett dramatiskt sekel*. Stockholm: Albert Bonniers förlag AB.
- de Grazia, S. 1962. *Of Time, Work and Leisure*. The Twentieth Century Fund, Inc. New York, USA.
- Eskilsson, Lena. 2000. *Lediga stunder*, i Berggren, Leif (red), *Fritidskulturer*, Studentlitteratur: Lund.
- Fridell, Alfred. Levin, Joh. 1918. *Sveriges polismän år 1918*. Malmö: Malmö Nya Tryckeriaktiebolag.
- Furuhagen, Björn. 2004. *Ordning på stan – Polisen i Stockholm 1848–1917*. Stockholm: Symposion.
- Furuhagen, Björn. 2009. *Från fjärdingsman till närpolis: en kortfattad svensk polishistoria*. Växjö University Studies in Policing. Växjö: Polisutbildningen.

- Geni. 2018. *Per Valfrid Törnqvist (Palm)*. <https://www.geni.com/people/Per-Valfrid-T%C3%B6rnqvist/6000000064313842566> [Hämtad: 2022-08-06].
- Gunter, B. G., & Nancy C. Gunter. (1980). *Leisure Styles: A Conceptual Framework for Modern Leisure*. *The Sociological Quarterly*, 21(3), 361–374.
- Hagman, Konrad. 1916. *Ordningssväsendet i städerna och på landsbygden*. Stockholm: Lars Hökerbergs förlag.
- Hansen, Richard. 1949. *Malmö polis 1874 ¼ 1949 – en minnesskrift vid 75-årsjubileet*. Malmö: Allhems tryckerier.
- Hägglund, Erik O. 1995. *Guldstadens polis*. Skellefteå: Artemis Bokförlag.
- IDO-stiftelsen för språkforskning till Hellmut Röhnschs minne. *Om Ido*. <https://idofonduro.org/wp/index.php/sv/ido-2/> [Hämtad: 2021-11-25].
- Isidorsson, Tommy. 2001. *Striden om tiden Arbetstiden utveckling i Sverige under 100 år i ett internationellt perspektiv*. Göteborg: Göteborgs universitet, Historiska institutionen.
- Johansson, Kjell. 1994. *Polisen i västra Blekinge – tidsbilder och historiska återblickar från den gamla (goda) tiden fram till våra dagar*. Karlshamn: Karlshamns museums skriftserie nr 5.
- Jonsson, Rudolf. Polstam, Åke & Skogblom, Robert. 1992. *Polisen i Linköping under sju århundraden*. Stockholm: RPS Informationsenhet.
- Järbe, Bengt. 1975. *Polisen i Stockholm förr och nu*. Stockholm: Tidens förlag.
- Jönköpingspolisens pensionärsförening. 2006. *Jönköpingspolisens historia*.
- Karlsson, Lena. 2005. *Klasstillhörighetens subjektiva dimension: Klassidentitet, sociala attityder och fritidsvanor*. Umeå: Umeå universitet, Sociologiska institutionen.
- Karlsson, Sven-Erik. 1994. *Natur och kultur som turistiska produkter*. Avhandling. Göteborg: Göteborgs universitet, Sociologiska institutionen.
- Karlsson, William. 1950. *Stadsvakt och poliskår i Lund*. Lund: Skånska centraltryckeriet.

- Kelly, John R. 1983. *Leisure Identities and Interactions*. Leisure and Recreation Studies 1. George Allen & Unwin (Publishers) Ltd. London UK.
- Malmöhusläns polisörening. 1955. *Din polis*. Malmö: Allhems förlag.
- Natur & kultur. 1933. *Svenska polisen del 1*. Stockholm: Bokförlaget Natur & kultur.
- Nord, Britt-Inger. 1974. *Malmöpolisen 1874–1974*. Malmö: Allhems förlag.
- Nordiska museet. 1953. *Polisminnen*. Svenskt liv och arbete nr 17. Stockholm: Victor Petterssons Bokindustri Aktiebolag.
- Nyzell, Stefan. 2014. *The Policeman as a Worker – or Not? - International Impulses and National Developments within the Swedish Police, ca. 1850-1940*. [Elektronisk] Nordisk politiforskning02 / 2014 (Volum 1) s. 149-165. Tillgänglig: Idunn [2021-11-06].
- Palmgren, Uno. 1923. *Göteborgs polisväsen*. Särtryck ur okänd publikation.
- Parker, Stan. 1992. *Appreciation: John Neulinger, 1925–91*, Leisure Studies, 11:1, 93, [Elektronisk] DOI: 10.1080/02614369100390341 [2021-11-06].
- Polisförbundet (u.å.).
- Silverbark, Lennart. 2001. *Polistjänsten inifrån – Minnesanteckningar från polistjänsten under 1900-talet*. Karlskrona: Abrahamsons tryckeri.
- Silverbark, Lennart. 2004. *Brottsutredarna – Stockholms kriminalpolis 1853–1993*. Karlskrona: Abrahamssons tryckeri.
- Silverbark, Lennart. 2008. *Den svenska polisen. Tjänst och utbildning*. Uppsala: Imprint.
- Socialdepartementet. 1922. *Utredning angående omorganisation av polisväsendet i riket*. Statens offentliga utredningar (SOU) 1922:49.
- Solverius, Bernt-Åke & Wrammert, Lars. 2000. *I lagens namn! Polisen i Växjö 150 år*. Polisen i Växjö och Kulturföreningen Memoria. Memoria nr 1-2 2000 årg 15.

Spross, Linn. 2016. *Ett välfärdsstatligt dilemma Statens formuleringar av en arbetstidsfråga 1919–2002*. Uppsala: Uppsala universitet, Ekonomisk-historiska institutionen.

Statistiska centralbyrån. 2004. *Fritid 1976–2002, Levnadsförhållanden*. Rapport nr 103.

Statistiska centralbyrån. 2017. *Fritid 2014–2015, Levnadsförhållanden*. Rapport nr 128.

Svenska polisförbundet. (u.å.). *Från byling till snut – En historia om polisyrkets utveckling*. Häfte.

Svenska polisförbundet. 1928. *Svenska polisförbundet 1903–1928*. Stockholm: Svenska polisförbundets förlag.

Tegle, Stig. 1983. *Den ordinarie veckoarbetstiden i Sverige 1860–1980: En översikt*. Meddelande 1983:86, Nationalekonomiska institutionen, Lunds universitet.

Thesleff, Arthur. 1912. *Stockholms förbrytarspråk och lägre slang 1910–1912*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Törnqvist, Walfrid. 1960. *Pelle Barfot blir polis. Polisminnen av Walfrid Törnqvist*. Göteborg: Förlagsaktiebolaget Västra Sverige.

Tidskrifter

Pass. 1908. *Polistidningen Pass*, påsknumret och höstnumret.

Pass. 1909. *Tidskrift för kriminal- och ordningspolis*, första och andra kvartalsnumret samt julnumret.

Pass 1910. *Tidskrift för polismän*, nr 3, julnumret.

Pass 1911. *Tidskrift för polismän*, nr 6, 8, 9, 10, 11 och 12.

Pass 1912. *Tidskrift för polismän*, nr 1, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11 och 12.

Pass 1913. *Tidskrift för polismän*, nr 1, 2, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 11 och 12.

Pass 1914. *Tidskrift för polismän*, nr 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10 och 11.

Pass 1915. *Tidskrift för polismän*, nr 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9 och 11.

Pass 1916. *Tidskrift för polismän*, nr 2, 3 och 8.

Bilaga 1. Forskningsansats, material och tillvägagångssätt

Forskningsansats

Forskningsstrategin har varit kvalitativ och utgått från en ansats som inneburit att materialet först studerats innan frågeställningar formulerats. I undersökningen har den teoretiska referensramen (kapitel 1.1.4 perspektiv på fritid) utgjort grund, varpå det insamlade materialet analyserats. Det handlar således om en kvalitativ textanalys.

Material

Till rapporten har såväl primär- som sekundärmaterial använts. Primärmaterial har utgjorts av 70 nummer av tidskriften *Pass* från åren 1908–1916. Sekundärmaterial har varit en avhandling, en vetenskaplig rapport, en populärvetenskaplig bok, en vetenskaplig artikel och ett trettiotal böcker (självbiografier och minnesskrifter).

Tillvägagångssätt

Undersökningen har genomförts i fem steg.

I det *första steget* skedde översiktsläsning av litteratur och vetenskapligt material gällande polisen 1900–1925. Läsningen gav en grundläggande förståelse för vilka områden som behandlades samt vilka vilka vetenskapliga frågor som tidigare ställts. Vidare skedde genomläsning av tidskrifterna, vilket gav en första uppfattning om helhet och innehåll.

I det *andra steget* skedde närläsning av tidskrifterna samtidigt som ett digitalt arbetsdokument (Excel) skapades. Samtliga texter från tidskrifterna fördes in i arbetsdokumentet samtidigt som de tillfördes tema. Detta skapade ett dokument med fler än 1300 rader sorterade utifrån följande sidhuvud och kolumner:

Nr	Tema	Artikelrubrik	Innehåll i stort	Kommentar	Bild (ja/nej)	Sida
----	------	---------------	------------------	-----------	---------------	------

I det *tredje steget* sorterades raderna utifrån tema vilket möjliggjorde fortsatta studier av arbetsdokumentet med fokus på hur texterna kunde ses översiktligt och hur dessa kunde förstås.

I det *fjärde steget* undersöktes hur forskningsområdet (fritid) kunde betraktas utifrån ett teoretiskt perspektiv. I detta steg skedde genomgång av tidigare forskning samtidigt som det fastställdes vilket teoretiska ramverk som skulle användas för analysen.

I det *femte steget* skedde återgång till och närläsning av tidskriftstexter inom det aktuella temat samt litteratur. I detta steg skedde en kvalitativ textanalys av texterna med det teoretiska ramverket som grund. Processen avslutades med sammanfattande analys och formulering av slutsatser.

Metoddiskussion

Fri tid är den tid som blivit över sedan andra nödvändiga sysslor och förpliktelser fullgjorts. Genom att undersöka den fria tiden har det varit möjligt att få en första förståelse för hur konstaplarnas liv kunde se ut i och utanför hemmet. En sådan här undersökning som rapporten bygger på ger i sig inte en heltäckande bild eftersom det handlar om ett återberättande i flera steg som ger fragmentariska bilder. Förhoppningen är att varje fragment från den här studien tillsammans med andra ger ytterligare ledtrådar för att få en mer samlad bild av dåtidens konstaplars liv inom och utanför tjänsten. Undersökningen lämnar således ett bidrag till kunskapen om konstaplarnas hela dygn i framställningen av vad i den fria tiden som var bundet (påtvingat i relation till polisyrket) respektive obundet (självpåtaget, sådant som inte direkt var relaterat till polisyrket).

Bilaga 2. Figurförteckning

Figur	Beskrivning	Sida
1	Artikel om dyrtidstillägg	7
2	Annons om snabbstickningsmaskin	10
3	Annons om inköp	10
4	Per Valfrid Törnqvist	13
5	Modell över villkor och begränsningar för fritiden	15
6	Annons om skoputsmedel	20
7	Annonser om spel	20
8	Annons om värmande underkläder	22
9	Gymnastik och sabelfäktning	23
10	Gymnastik och sabelfäktning	24
11	Livräddningsutbildning. Deltagare och instruktörer	25
12	Annonser om mat och boende	28
13	Annons om tvätt	28
14	Annons om förlovningsringar	29
15	Annons om leksaker	29
16	Annons om eget hem	31
17	Annonser om fastighetsskötsel m.m.	32
18	Annons om biljard	35
19	Annons riktad till amatörfotografer	35
20	Artikel om polisens sångkör i Göteborg	36
21	Annonser på temat musik	37
22	Artikel om svensk seger vid sommarolympiaden	39
23	Annons om privata språkkurser	40
24	Artikel om språkkunniga konstaplar vid sommarolympiaden i Stockholm	41
25	Annons med reklam för språktidning	42
26	Artikel om världsspråk/internationella kontakter	43
27	Cykelannons	46
28	Del av semesterbrev	46
29	Annons om ångbåtsförbindelser	47
30	Hyllade polismän	50
31	Annonser om nykterhetscaféer och ett utskänkningsställe	51

32	Artikel om årsmöte för helnykterhetsföreningen	52
33	Annonser om litteratur	53
34	Annonser om 25-öresböcker	54
35	Tidningsomslag	55
36	Artikel om en göteborgskonstapel	55
37	Annonser om kurs för länsmansexamen	56
38	Annonser om katalog över skolor	57

Lnu.se

Linnéuniversitetet

ISBN: 978-91-89709-50-8 (TRYCKT)
978-91-89709-51-5 (PDF)